

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
магістр

на тему: «Діагностика банкрутства підприємства та розробка програми його
фінансового оздоровлення»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньою програмою
Фінанси, банківська справа та страхування
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа
та страхування
ступеня вищої освіти магістр
групи 1
Теренін Р. М.
Керівник: Чумак В. Д.
Рецензент: Тютюнник С. В.

Полтава 2023 року

ЗМІСТ

Ст.

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІАГНОСТИКИ БАНКРУТСТВА ТА САНАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ.....	8
1.1. Економічна сутність та зміст банкрутства підприємств.....	8
1.2. Теоретичні аспекти діагностики банкрутства підприємств.....	15
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	20
2.1. Оцінка ліквідності та платоспроможності підприємства.....	20
2.3. Аналіз фінансових передумов неплатоспроможності та банкрутства підприємства.....	33
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ДІАГНОСТИКИ БАНКРУТСТВА ТА НАПРЯМИ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА.....	40
3.1. Удосконалення діагностики ймовірності банкрутства підприємства.....	40
3.2. Розробка заходів фінансового оздоровлення підприємства.....	51
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми. Питанню діагностики банкрутства, які виникають у процесі діяльності суб'єктів господарювання, присвячено чимало наукових праць, проте здебільшого простежується звуження наукового світогляду до механічного розрахунку й однобокого тлумачення певного набору фінансових коефіцієнтів, а глибинні причини порушення фінансової стійкості суб'єкта господарювання, як цілісної системи, часто залишаються поза увагою. Відсутність оцінки фінансового стану підприємства або її несвоєчасне проведення загрожує можливістю банкрутства суб'єкта господарювання. В сучасних умовах господарювання значна увага діагностиці фінансового стану підприємства та його оцінки приділяється тому, що, з одного боку, він є результатом діяльності підприємства, свідчить про досягнення, а з другого – виявляє передумови розвитку підприємства.

Досить велика когорта вітчизняних та зарубіжних науковців приділяють значну увагу дослідженню питань, пов'язаних з аналізом фінансового стану підприємства, діагностиці його банкрутства. Серед них слід виділити наступних: Л. А. Бернстайн, Ю. Брігхем, Л. Гапенскі, Т. Р. Карлін, В. В. Ковальов, М. Я. Коробов, М. Н. Крейніна, Г. В. Савицька, В. Т. Савчук, Р. С. Сайфулін, А. М. Поддєрьогін, Р. Холт та інші. Водночас маємо великі розбіжності у трактуванні науковцями поняття «діагностика банкрутства», складу показників, що її визначають, та їхніх нормативних значень. Крім того в достатній мірі не опрацьовано прогнозування банкрутства та показників платоспроможності суб'єктів господарювання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в межах програми науково-дослідних робіт кафедри фінансів, банківської справи та страхування за темою «Удосконалення механізму фінансової діяльності підприємств, організацій і установ».

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретичних основ та розробка практичних рекомендацій щодо

удосконалення діагностики банкрутства суб'єктів господарювання та розробки програми їх фінансового оздоровлення. Для реалізації поставленої мети при виконанні кваліфікаційної роботи вирішувались наступні завдання: проведення критичної оцінки трактування різними науковцями понять: діагностика банкрутства, фінансовий стан підприємства; обґрунтування основних показників для проведення оцінки фінансового стану підприємства, що найповніше його характеризують; визначення основних методів прогнозування ймовірності банкрутства та платоспроможності підприємства; аналіз фінансового стану підприємства з метою раннього виявлення ознак його кризового розвитку; розробка антикризової програми діяльності досліджуваного підприємства та основних шляхів попередження банкрутства.

Предмет і б'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є діагностика банкрутства підприємства. Предметом дослідження виступали теоретичні і практичні основи удосконалення діагностики фінансового стану неплатоспроможних підприємств та розробка програми його фінансового оздоровлення.

Методи дослідження. Теоретична і методологічна основа наукового дослідження ґрунтується на використанні основних положень економічної теорії, розробок провідних вчених-економістів з питань стабілізації підприємств, а також законодавчих та нормативних актів. При написанні кваліфікаційної роботи були використані наступні методи дослідження: експериментальний (прогнозування ймовірності банкрутства підприємства); абстрактно-логічний (для теоретичного узагальнення поглядів науковців на сутність поняття діагностика банкрутства); порівняння (співставлення нормативних та базових значень з фактичними показниками оцінки фінансового стану суб'єкта господарювання).

Інформаційною базою дослідження стали положення економічної теорії, розробки провідних вчених-економістів з питань діагностики фінансового стану підприємств, а також законодавчих та нормативних актів. Основою для виконання кваліфікаційної роботи виступали дані бухгалтерського

(фінансового) обліку та звітності ХХХ за 2020–2022 роки.

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів. Результатами дослідження, що містять елементи наукової новизни стали обґрунтування теоретико-практичних основ діагностики банкрутства підприємств та розробки програми їх фінансового оздоровлення, зокрема: уточнено та поглиблено зміст економічної категорії банкрутство. Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та наданні рекомендацій щодо діагностики банкрутства підприємства та розробки програми фінансового оздоровлення досліджуваного підприємства.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться у роботі, належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися і одержали позитивну оцінку на: V Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти» (Львів, ЛНУП, 22-23 березня 2023 року); IV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку фінансової системи в сучасних умовах» (Полтава, ПУЕТ, 20-21 квітня 2023 року).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 2 наукові праці загальним обсягом 0,3 др. арк., у тому числі у матеріалах конференції – тези 2 доповідей обсягом 0,3 др. арк.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що нараховує 60 найменувань, містить 18 таблиць, 7 рисунків, 19 додатків. Основний зміст роботи викладено на 63 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІАГНОСТИКИ БАНКРУТСТВА ТА САНАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна сутність та зміст банкрутства підприємств

Банкрутство – загальновідомий та необхідний інструмент ринкової економіки. Неможливе формування ринкових відносин без досконалого механізму банкрутства суб'єктів підприємництва. Правила функціонування ринку без відпрацьованої процедури банкрутства просто не діють. В сучасних умовах таке явище як банкрутство підприємств – звичайна справа. Практика свідчить, що на ринку залишається не більш 20-30 підприємств із кожних 100 новостворених. А в Україні найбільше збанкрутілих підприємств припадає на галузь матеріально-технічного постачання та збуту, хоча потенційно банкрутами є майже всі сільськогосподарські підприємства.

Банкрутство підприємств – це наслідок глибокої фінансової кризи, система заходів щодо управління якою не дала позитивних результатів [8, с. 69]. Ринкова економіка, де функціонують підприємства різних форм власності, припускає не лише спільні економічні відносини між товаровиробниками, але й конкурентні – у боротьбі за споживача. Суб'єкт господарювання, що не витримав конкуренції, як правило, стає банкрутом.

В наукових працях подані різноманітні визначення терміну банкрутство. Ряд науковців розуміють банкрутство як юридичний термін: це визнання в судовому порядку неспроможності підприємства розрахуватися із своїми боргами. Інші автори визнають як економічну категорію: це фінансовий стан підприємства, пов'язаний з нестачею активів у ліквідній формі з перевищенням витрат над виручкою від реалізації, з незадовільним співвідношенням між зобов'язаннями боржника і його активами.

Слід зазначити, що в законодавстві деяких країн термін «банкрутство» не вживається, а використовується термін «неспроможність». В інших – навпаки

(наприклад, у США) використовується термін «банкрутство». В законодавчих актах Білорусії поняття «банкрутство» чітко відокремлено від поняття «неспроможність». В російському та українському законодавстві один термін підкріплено іншим.

Згідно Кодексу України з процедур банкрутства, банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [27].

О. О. Хандій під банкрутством підприємства вважає його неспроможність фінансувати поточну операційну діяльність і своєчасно погасити строкові зобов'язання [45, с. 20]. Л. А. Буркова банкрутство визначає як «неспроможність боржника – підприємства, банку, іншої організації чи окремої особи платити за своїми борговими зобов'язаннями» [7, с. 35].

На думку А. С. Коваленко банкрутство суб'єкта підприємництва – це встановлена судом або оголошена самим підприємством-боржником неспроможність підприємства в повному обсязі погасити свою короткострокову кредиторську заборгованість по грошових зобов'язаннях в повному обсязі та встановлений строк, або виконати зобов'язання по погашенню обов'язкових платежів [26, с. 95]. На думку вчених-економістів О. І. Волот, І. М. Бабиц та О. О. Ткаченко банкрутство суб'єкта господарювання досить часто пов'язане з нестачею грошових коштів та інших абсолютно ліквідних активів, що призводить до неспроможності підприємства задовольнити вимоги кредиторів у встановлений термін та виконати свої зобов'язання перед бюджетом та іншими фондами [12, с. 65].

В сучасних ринкових умовах банкрутство суб'єкта підприємництва найбільш часто може бути викликане: значною конкуренцією в галузі, високим рівнем інфляції, створенням неплатоспроможних підприємств, прорахунками у сфері управління, значним рівнем безнадійної дебіторської заборгованості тощо [8, с. 68]. Таким чином, з економічної точки зору банкрутство суб'єкта підприємництва – це неспроможність підприємства здійснювати свою

виробничо-господарську діяльність через свою неплатоспроможність, економічну нерентабельність та збитковість. З юридичної точки зору банкрутство суб'єкта підприємництва полягає у тому, що підприємство-банкрут неспроможне погасити борги кредиторам, що мають документовано-підтверджені вимоги до боржника. Такі майнові правовідносини між підприємством-банкрутом та кредиторами, здійснення яких може призвести до оголошення суб'єкта господарювання банкрутом та його ліквідації.

При відкритті процедури банкрутства виникає цілий ряд процесуальних правовідносин, зокрема: провадження у справі про банкрутство, проведення санації, укладення мирової угоди, визнання боржника банкрутом, подання оголошення про банкрутство, задоволення вимог кредиторів, складання ліквідаційного балансу, припинення справи про банкрутство, оголошення підприємства банкрутом тощо. Підприємство буде оголошене банкрутом, якщо воно має таку суму боргів перед кредиторами і зобов'язань перед бюджетом, що коли їх вимоги будуть пред'явлені то у суб'єкта підприємництва активів у високо ліквідній формі не вистачить для їх погашення.

Таким чином, банкрутство – складний процес, який необхідно охарактеризувати з різних сторін: юридичної, фінансової, організаційної, управлінської, обліково-аналітичної.

У країнах з розвинутою ринковою економікою не всі підприємства виживають у часи економічної кризи, а ліквідація неплатоспроможних підприємств виконує функцію перерозподілу активів з метою їх більш ефективного використання. Наприклад, у ФРН близько третини підприємств, незважаючи на суттєву державну підтримку на етапі їх заснування, вже через чотири роки потрапила у фінансову кризу. В той же час як інші підприємства за аналогічних умов господарювання досягла задовільних результатів.

Визначають зовнішні (екзогенні) фактори – це фактори, на які підприємство не може впливати взагалі, або вплив досить несуттєвий, і внутрішні (ендогенні) фактори, які залежать, безпосередньо, від організації фінансово-аналітичної роботи на підприємстві (рис. 1.1).

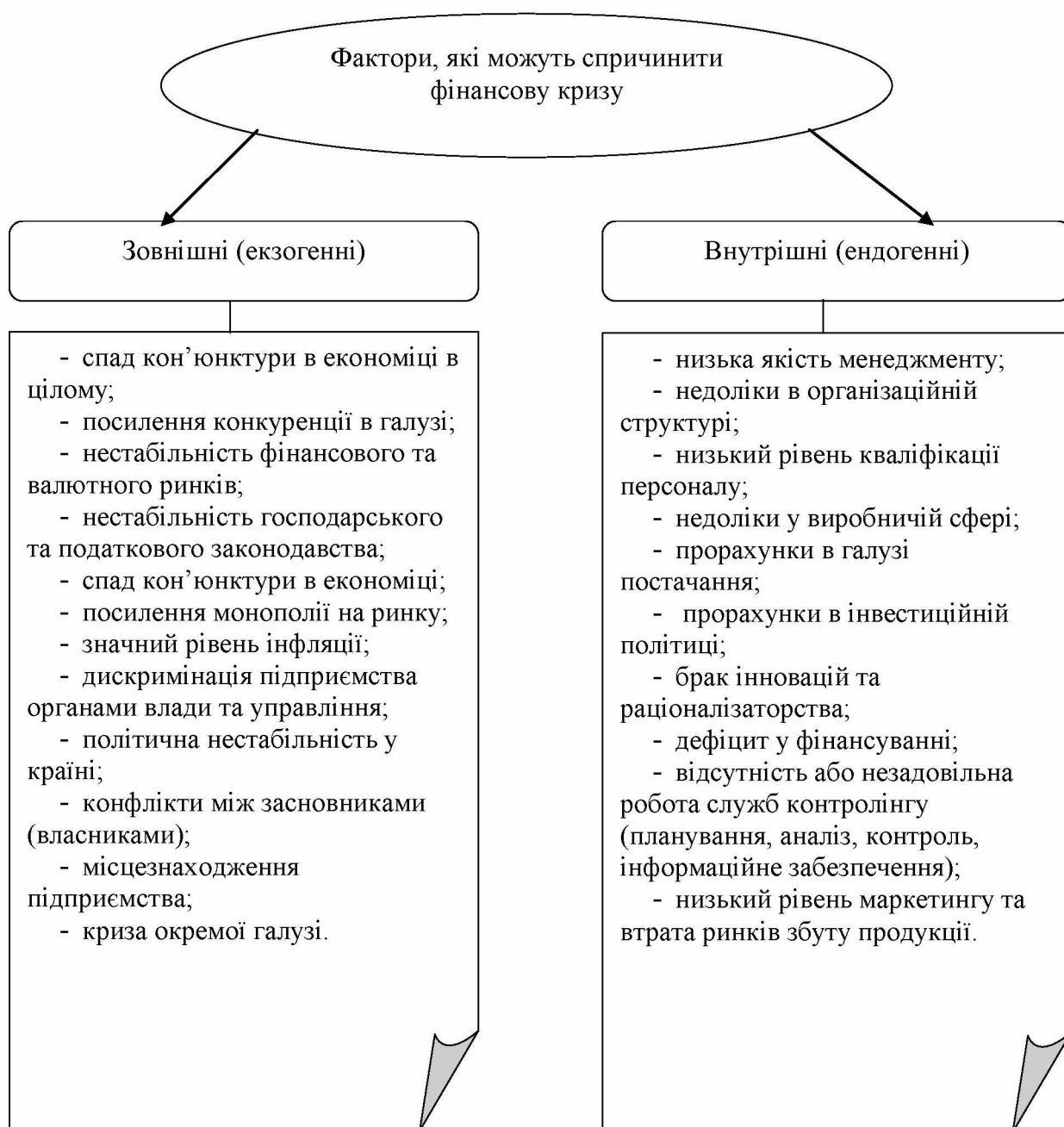

Рис. 1.1. Фактори, що можуть призвести до фінансової кризи підприємства

В США щорічно відбувається до 50 тис. банкрутств. В 90 % випадків основними їх причинами є нерозуміння керівництвом підприємства цілей діяльності фірми, самовпевненість або непосильні фінансові зобов'язання, втрата перспективи, відрив від споживачів, само задоволеність, або зацикленість на традиційних методах, егоїзм вищого керівництва підприємства, що виявляється в придбанні дорогих автомобілів, встановленні непокірно

високих посадових окладів при низькій заробітній платі підлеглих [19, с. 133].

В ринкових умовах суб'єкти господарювання повинні постійно адаптуватись до змін попиту на продукцію, роботи, послуги: розширювати асортимент, поліпшувати якість, знижувати собівартість та ціни продукції, оптимізувати структуру витрат тощо. Проте вітчизняні підприємства не змогли безболісно перейти від ринку продавця, який діяв за адміністративної системи господарювання, до ринку покупця. Однак поряд із комплексом об'єктивних причин у неплатоспроможності й кризовому стані багатьох вітчизняних підприємств винна недостатня компетентність вищого керівництва самих підприємств.

В сучасних ринкових умовах в Україні спостерігається постійна тенденція до збільшення фінансово нестійких та неплатоспроможних підприємств. Як відомо, неплатоспроможність – це нездатність суб'єкта підприємницької діяльності виконати свої поточні зобов'язання після їх настання та сплатити грошові кошти кредиторам, у тому числі погасити заборгованість по заробітній платі та інших виплатах, прирівняних до неї, а також виконати зобов'язання по сплаті обов'язкових платежів (податків і зборів) не інакше як через відновлення платоспроможності, фінансової стійкості, ліквідності, прибутковості та конкурентоспроможності суб'єкта господарювання у найближчій перспективі [43, с. 683].

Безперечно, в сучасних умовах багато керівників суб'єктів господарювання довели свої підприємства до межі банкрутства через нестачу належної кваліфікації. Так, багато керівників підприємства не володіє знаннями, необхідними для розробки заходів щодо подолання фінансової кризи на підприємстві, а майже 4 % опитаних не збираються вдаватися до розробки антикризових програм.

Заходи, які спрямовуються на оздоровлення фінансової системи суб'єкта підприємництва, дадуть задовільні, позитивні результати лише за умови оздоровлення фінансів базової ланки економіки країни в цілому. Висока собівартість продукції, робіт, послуг на вітчизняних підприємствах та значне

зменшення попиту на такі види продукції стали головними причинами фінансової кризи багатьох українських суб'єктів підприємництва.

До основних санаційних заходів, які запроваджуються на підприємствах, відносять: оновлення технологій виробництва; підвищення цін на продукцію, роботи, послуги; пошук та переорієнтація на інші ринки збуту; зниження собівартості продукції та підвищення її якості; удосконалення організації управління підприємством та організаційної структури тощо. Третина суб'єктів господарювання, як правило, використовує такий санаційний захід, що пов'язаний зі скороченням кількості персоналу, звільненням працівників або відправленням їх у відпустки без утримання.

Серед інших засобів подолання кризового стану керівники підприємств застосовують такі: закриття підприємства (1 %), тимчасове припинення виробництва (3,8 %), зменшення цін (3,8 %), зміна виду діяльності (4,1 %), заборгованості із заробітної плати (4,5 %), зростання обсягів кредиторської заборгованості (7,2 %) і нарешті, скорочення обсягів виробництва (14,8 %) [19, с. 132]. Усе зазначене вище свідчить про те, що керівники підприємств не готові адекватно реагувати на кризу, але їм стануть у пригоді чіткі антикризові програми, які б ураховували рівень кризи, її причини, особливості діяльності підприємства тощо.

На нинішньому етапі слід виділити дві основні особливості кризового стану підприємств України: високу собівартість продукції і відсутність попиту на неї, зростання обсягів кредиторської і дебіторської заборгованостей, майже половина з яких прострочена.

Особливу роль у поглибленні кризи в Україні відіграло те, що більшість вітчизняних підприємств різних галузей енергомісткі і на своєму балансі мають надзвичайно складну як виробничу, так і соціальну інфраструктуру. Виробництво базується на досягненні великих обсягів, а не якості продукції; відсоток відходів досить великий, а дієвих схем їхньої переробки до сьогодні не існує. Підприємства часто мають надлишки активів – не використані будівлі, транспортні засоби, машини й устаткування. Крім цього, на них недостатньо

автоматизовані як виробничі, так і управлінські процеси. Це підтверджує той факт, що в Україні у 2020 році рентабельність продукції промислових підприємств знизилася приблизно у 2 рази порівняно з попереднім роком і становила 4,8 %. Водночас у 2020 році відбулося незначне зменшення кількості збиткових підприємств із 5516 до 4323. Однак їхня частка у загальній кількості підприємств, як і раніше, досить велика й дорівнює 43 % [14, с. 29].

В. С. Петренко та О. П. Квасова вважають, що однією з першопричин виникнення і розвитку банкрутства підприємств є зростання дебіторської заборгованості, що є «локомотивом» неплатоспроможності [35, с. 140]. Збільшення частки дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію, виконані роботи та надані послуги повинно сприяти поліпшенню показників платоспроможності. Але у зв'язку з кризою неплатежів переважна більшість дебіторів неплатоспроможні, що призводить до недоодержання сум простроченої дебіторської заборгованості, що не може бути погашена у встановлені терміни.

Одним із основних завдань попередження банкрутства є забезпечення повної платіжної готовності підприємства. Спостерігається пряма залежність між наявністю коштів підприємства та його платіжною готовністю. Встановлено, що коли дебіторська заборгованість знаходиться на рівні кредиторської (або перевищує її), то навіть за відсутності наявності коштів можна вважати, що підприємство платоспроможне, але за умови погашення дебіторської заборгованості у встановлений термін. Антикризове управління носить комплексний характер і спрямоване як на попередження, так і на подолання негативних для бізнесу явищ шляхом використання всього потенціалу сучасного менеджменту, розробки та реалізації на підприємстві спеціальної програми, що має стратегічний характер і дозволяє подолати тимчасові труднощі.

Банкрутство підприємства об'єктивно обумовлює необхідність створення не лише певної державної системи контролю, діагностики, захисту товаровиробників від фінансового краху, але й визначення основних шляхів

попередження їхнього банкрутства.

Підсумовуючи вище викладене слід зазначити, що на фінансовий стан українських підприємств в більшій мірі впливають зовнішні чинники. До найбільш значних слід віднести економічну нестабільність держави, фіскальну податкову політику, інфляційні процеси, диспаритет цін на лісову продукцію і промислові вироби, взаємні неплатежі і інші. Підприємства у своїй переважній більшості неохоче впроваджують наукові досягнення. Важливим фактором впливу на фінансовий стан підприємства можна вважати недостатній розвиток науки і техніки.

Отже, банкрутство, як елемент ринкових відносин, стало реальністю сучасної ринкової економіки. Незначний ріст показників прибутковості та фінансової стабільності підприємств не гарантує захисту від банкрутства, тому керівники і фахівці підприємств повинні розуміти економічну сутність банкрутства та володіти методикою діагностики і попередження банкрутства. Сьогодні ще багато керівників не хочуть вірити і усвідомлювати, що їхні підприємства можуть бути визнані банкрутами.

1.2. Теоретичні аспекти діагностики банкрутства підприємств

Питання діагностики банкрутства підприємств – одне з центральних в економічній науці. В країнах з розвинутою ринковою економікою методи проведення ймовірності банкрутства підприємства добре опрацьовані і апробовані роками. При цьому особливу важливість і необхідність набуває аналіз фінансового стану господарюючого суб'єкта. У банкрутстві підприємств не зацікавлений жоден суб'єкт господарювання. Успіх діяльності та запобігання банкрутству господарюючого суб'єкта визначається наступними чинниками: ефективністю державних заходів діяльності суб'єкта підприємництва і запобіганням кризових явищ в економіці; ефективністю заходів, що приймаються самим підприємством по залученню і використанню

ринкових механізмів та інструментів. Якщо на перші фактори підприємство не може впливати, то друга їхня група повністю залежить від прийняття ним управлінських рішень.

З метою діагностики та визначення ймовірності банкрутства підприємства-боржника, доцільно здійснювати діагностику фінансового стану суб'єкта підприємництва в наступній послідовності:

- використання неформалізованих критеріїв для попередньої оцінки вірогідності банкрутства;
- визначення коефіцієнтів, які рекомендуються українським законодавством при оцінюванні незадовільної структури балансу;
- розрахунок та аналіз спеціальних моделей банкрутства;
- проведення аналізу та прогнозу ринкової ситуації, який включає прогноз можливого зростання доходів, рівня поточних витрат та собівартості продукції, можливостей отримання зовнішнього фінансування (інвестування коштів);
- виявлення основних причин та факторів виникнення кризи;
- оцінку масштабів кризи та її економічних наслідків, в тому числі зменшення проти звичайного розміру прибутку, збитків від господарської фінансової діяльності, неможливості покриття зобов'язань наявним майном;
- узагальнення результатів діагностики вірогідності банкрутства.

Важливим заходом попередження банкрутства виступає постійне прогнозування його ймовірності. Практикою доведено, що підприємству доцільніше постійно здійснювати контроль за станом ліквідності і платоспроможності, дебіторською і кредиторською заборгованістю, проводити управління в інших сферах фінансів, ніж шукати шляхи подолання банкрутства, коли висунуто претензії відносно несвоєчасності розрахунків з кредиторами. І це стосується не лише збиткових підприємств, оскільки, справа про банкрутство може порушуватися і до прибуткових господарств, які не задовольнили безспірну грошову вимогу вартістю не менше від трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати протягом трьох місяців після настання

встановленого терміну для її сплати.

У світовій практиці існує багато методів прогнозування та попередження банкрутства підприємств. У переважній більшості всі вони базуються на аналізі фінансової звітності господарюючих суб'єктів.

Вітчизняні та зарубіжні багатофакторні моделі (Альтмана, Спрінгейта, тести на ймовірність банкрутства Лису та Таффлера, показник діагностики платоспроможності Конана і Гольбера, універсальна дискримінантна функція), коефіцієнт Бівера, методика визначення стадії неплатоспроможності, типу фінансової стійкості з погляду забезпечення запасів відповідними джерелами їх формування – повинні бути основою при комплексному підході прогнозування банкрутства [48, с. 135]. Отже, здійснення своєчасної та якісної діагностики за допомогою даних показників – основне завдання у системі управління підприємством як у стабільному, так і кризовому стані.

На етапі прогнозування ймовірності банкрутства з метою своєчасного виявлення тенденцій формування незадовільної структури балансу неплатоспроможного підприємства доречно розрахувати коефіцієнт Бівера. Після проведення обчислень за критерієм Бівера, отримані результати порівнюють з нормативним значенням. Якщо фактичні значення перевищують нормативне значення (0,2), то підприємство в найближчий період може уникнути банкрутства; якщо коефіцієнт Бівера менше 0,2, то це вказує на формування незадовільної структури балансу підприємства-боржника.

Основними ознаками платоспроможності є наявність в достатній кількості грошових засобів та відсутність простроченої кредиторської заборгованості суб'єкта підприємництва. Коефіцієнти ліквідності і платоспроможності можуть характеризувати фінансово-економічний стан підприємства як задовільний, однак, така оцінка може бути помилковою, наприклад, коли в оборотних активах суб'єкта господарювання значну питому вагу займають низько ліквідні активи або прострочена короткострокова дебіторська заборгованість. Для прогнозування фінансового стану з позиції можливого банкрутства підприємства на основі оцінювання і прогнозування

показників задовільності структури балансу крім коефіцієнта Бівера, використовується й інша методика, яка передбачає визначення однієї із стадій неплатоспроможності суб'єкта господарювання.

Основні етапи процедури санації підприємства-боржника представлено на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Структурно-логічна схема процедури санації підприємства-боржника

Наступним етапом виявлення кризових явищ є розрахунок і аналіз спеціальних моделей банкрутства. В світовій практиці передбачено велику

кількість спеціальних узагальнюючих (тестових) показників загрози банкрутства [39, с. 128]. Такі моделі прогнозування банкрутства не потребують багато часу, оперативно і достатньо просто можуть спрогнозувати можливість банкрутства підприємства. Однак, не можна використовувати будь-які існуючі моделі без пристосування їх до суб'єктів господарювання України, а до сільськогосподарських підприємств тим більше. Здійснення процедури банкрутства в суді здійснюється протягом трьох засідань: підготовчого; попереднього та заключного. Господарський суд, на підставі рішення зборів кредиторів, визначає забезпечення грошових вимог кредиторів, що розповсюджується на зобов'язання, терміни погашення яких настали до подання заяви про відкриття процедури банкрутства суб'єкта підприємництва. Попереднє засідання суду, відповідно до чинного законодавства, проводиться не пізніше трьох місяців після підготовчого засідання господарського суду. За результатами розгляду вимог кредиторів суд виносить ухвалу, в якій вказуються, затверджені вимоги кредиторів.

Таким чином, підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що в умовах, коли економіка нестабільна, а правові засади її функціонування до кінця не сформовані, існує багато підприємств-боржників. І відповідно до них необхідно відповісти на питання, що з ними робити: зафіксувати факт неплатоспроможності, здійснити діагностику банкрутства і перейти до процедур санації, чи оголосити таке підприємство безнадійним банкрутом і ліквідувати його або реорганізувати. Для оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства доцільно використовувати такі показники, як коефіцієнт покриття, коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт чистої виручки.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Оцінка ліквідності та платоспроможності підприємства

XXX здійснює свою діяльність на принципах господарського розрахунку та фінансової самостійності. Підприємство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями усім, внесеним до статутного капіталу майном, на яке може бути звернено стягнення. Ціллю діяльності XXX є ведення сільськогосподарського та іншого виробництва, отримання прибутків.

Господарсько-організаційну основу підприємства становлять виробничі і функціональні структурні підрозділи, які створюються у ньому за галузевими, міжгалузевими і територіальними ознаками. XXX здійснює реалізацію виготовленої продукції, товарів, обладнання, робіт, послуг лише на основі укладених договорів. Ціни на реалізацію встановлюються суб'єктом підприємства самостійно на основі договорів з покупцями та замовниками. Керівник досліджуваного XXX несе повну відповідальність за складання статистичної, податкової, фінансової, бухгалтерської звітності суб'єкта підприємства та дотримання фінансово-правових вимог, встановлених чинним законодавством.

Всі права, обов'язки та відповідальність підприємство набуло з дня державної реєстрації, що була здійснена у встановленому законодавством порядку. XXX має поточний рахунок у комерційному банку. Підприємство має право набувати майнові та особисті немайнові права та обов'язки, а також від власного імені укладати договори, бути позивачем та відповідачем у господарському суді. XXX у своїй діяльності керується чинним законодавством України, статутом підприємства та іншими установчими документами. Дата поточної реєстрації – 24 вересня 2004 року.

Фінансова діяльність реалізується через ряд факторів, особливо за

допомогою фінансового менеджменту. Це цілеспрямоване управління всіма грошовими потоками на підприємстві, тобто процес управління формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів суб'єкта господарювання з метою досягнення фінансово-економічних цілей підприємства.

Фінансова діяльність ХХХ включає весь комплекс функціональних завдань, здійснюваних фінансовими службами підприємства і пов'язаних з фінансуванням та фінансовим забезпеченням (обслуговуванням) операційної діяльності. Значна частка виділяється на обслуговування операційної діяльності, особливо в період весна-осінь. Принципові рішення щодо управління фінансами тут приймаються за узгодженістю між головним бухгалтером і директором. На даному підприємстві відповідальність за управління фінансами покладається на головного бухгалтера, який підбирався таким чином, щоб його рівень кваліфікації дозволяв виконувати функції фінансового менеджера.

На першому етапі оцінки фінансового стану досліджуваного підприємства проаналізуємо склад, структуру та динаміку активів на основі даних фінансової звітності (додатки А-М).

Горизонтальний та вертикальний аналіз майна ХХХ за досліджуваний період подано в табл. 2.1 (додаток Н). Як видно із проведених розрахунків підсумок валюти балансу за досліджуваний період збільшився на 889,0 тис. грн, або на 30,6 %. Це говорить про розширення сфери діяльності ХХХ, збільшення виробництва та реалізації продукції.

На кінець звітної періоду, при збільшенні абсолютного значення необоротних активів на 832,0 тис. грн (темп росту склав 39,0 %), питома вага їх в структурі активів збільшилась на 4,6 % за рахунок збільшення вартості основних засобів. В структурі необоротних активів найбільшу питому вагу займає вартість основних засобів (їх залишкова вартість), 71,5 % в 2022 році і 63,5 % в 2020 році, що свідчить про оновлення необоротних активів підприємства.

Вартість оборотних активів зросла на 57,0 тис. грн, (у процентному

співвідношенні 109,3 %). Таке збільшення зумовлене, в першу чергу, зростанням вартості виробничих запасів досліджуваного підприємства на 17,0 тис. грн (102,9 %) та збільшенням дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на 47,0 тис. грн.

Отже, аналіз структури активів досліджуваного ХХХ дозволяє зробити висновок про неоптимальне співвідношення між необоротними та оборотними засобами. Практичний досвід свідчить, що оптимальною є структура 50 % на 50 %. Тому, підприємству необхідно нарощувати вартість оборотних активів через випуск нової конкурентоспроможної продукції, збільшення вартості виробничих запасів та зменшувати необоротні активи.

Фінансовий стан підприємства в значній мірі залежить від стану дебіторської та кредиторської заборгованості. Тому на наступному етапі аналізу доцільно дослідити стан кредиторської та дебіторської заборгованості ХХХ (табл. 2.2) (додаток П). Дані таблиці свідчать, що за досліджуваний період розмір дебіторської заборгованості значно зростає.

Слід зазначити випереджаюче зростання дебіторської заборгованості порівняно з кредиторською. Позитивним моментом діяльності підприємства є зменшення кредиторської заборгованості за досліджуваний період на 8,0 тис. грн. Найбільший темп росту спостерігається по заборгованості підприємства перед бюджетом по сплаті податків і зборів.

Так, за досліджуваний період заборгованість ХХХ перед бюджетом збільшилась на 49,0 тис. грн, або на 131,4 %, а кредиторська заборгованість за короткостроковими кредитами банку на 87,0 тис. грн. В свою чергу, слід відмітити зменшення кредиторської заборгованості на досліджуваному підприємстві з оплати праці на 25,0 тис. грн, зі страхування на 18,0 тис. грн, тобто на 17,3 %, за товари, роботи та послуги – 115,0 тис. грн, або на 74,3 %.

Аналізуючи фінансовий стан підприємства доцільно також оцінити стан оборотних активів ХХХ (табл. 2.3) (додаток Р).

Аналіз структури оборотних активів ХХХ показує, що найбільшу питому вагу займають виробничі запаси, відповідно по роках 47,7 %; 50,4 %; 52,2 %.

Слід зазначити збільшення оборотних активів за досліджуваний період на 78,0 тис. грн, або на 119,7 %. Грошові кошти за досліджуваний період зменшились на 50,0 тис. грн, або на 18,5 %, що може негативно вплинути на рівень платоспроможності та ліквідності досліджуваного підприємства.

Фінансовий стан підприємства в значній мірі залежить від того, які засоби воно має в розпорядженні і куди вони вкладені. Тому доцільним є проведення аналізу джерел формування капіталу підприємства (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Джерела формування капіталу ХХХ
за 2020-2022 роки**

Види пасивів (джерел формування)	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Зміни (+, -) 2022 р. до 2020 р.	
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	питомої ваги
Капітал - всього	2988,0	100,0	2897,0	100,0	3877,0	100,0	+909,0	130,6
Власний капітал	2234,0	75,3	2326,0	80,3	3271,0	84,4	+1036,0	146,4
Зареєстрований (статутний) капітал	917,0	30,9	917,0	31,7	917,0	23,7	0,0	100,0
Зобов'язання	733,0	24,7	570,0	19,7	606,0	15,6	-127,0	82,6
Забезпечення наступних витрат і платежів	-	-	-	-	27,0	0,7	+27,0	-
Довгострокові зобов'язання	146,0	4,9	110,0	3,8	-	-	-146,0	-
Поточні зобов'язання	587,0	19,8	460,0	15,9	578,0	14,9	-8,0	98,6
Кредиторська заборгованість	102,0	3,4	91,0	3,1	33,0	0,9	-68,0	32,7

Проведені розрахунки дають підставу зробити наступні висновки. Загальна вартість капіталу за досліджуваний період зросла на 909,0 тис. грн (або на 30,6 %). В структурі капіталу найбільшу питому вагу займає власний капітал – 84,4 % та 75,3 % відповідно в 2022 році та 2020 році. Питома вага

залученого капіталу в 2022 році становила 15,6 %, а в 2020 році 24,7 %. Таким чином, підприємство формує свої активи за рахунок власного капіталу більше ніж на 80 %. З одного боку це говорить про значну фінансову незалежність господарюючого суб'єкта від зовнішніх умов фінансування, а з іншого – про неоптимальну структуру капіталу підприємства.

Оцінку показників ділової активності підприємства за досліджуваний період проведемо в табл. 2.5 (додаток С). Ділова активність підприємства у фінансовому аспекті проявляється, насамперед, в швидкості обертання його активів і пасивів.

Як зазначалося раніше, залежно від швидкості обертання для забезпечення нормального ходу господарської діяльності потрібна різна величина окремих видів активів. Тому аналіз оборотності і використання активів має дуже велике значення для оцінки фінансового стану підприємства. Отже, коефіцієнт обертання оборотних активів збільшився з 9,1 у 2020 році до 14,0 у 2022 році, коефіцієнт завантаження відповідно зменшився з 0,11 до 0,07, а тривалість одного обороту оборотних активів з 40 до 26 днів.

Вказані зміни показників свідчать про прискорення оборотності оборотних активів ХХХ, що обумовлено, в першу чергу, збільшенням виручки від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг. Відповідно до класифікації типів кредитної політики, можна сказати, що ХХХ дотримується консервативного або жорсткого типу, який спрямований на мінімізацію кредитного ризику. На це вказує досить низький показник середнього терміну повернення дебіторської заборгованості протягом 2020-2022 років: 12, 8 та 6 днів, відповідно. Позитивним є те, що за аналізований період зростає коефіцієнт оборотності оборотних активів і відповідно зменшується кількість днів одного обороту. У 2022 році тривалість одного обороту дебіторської заборгованості зменшилась на 6 днів порівняно з 2020 роком.

З проведених розрахунків випливає, що показники оцінки стану кредиторської заборгованості мають позитивну динаміку: питома вага кредиторської заборгованості в капіталі досліджуваного підприємства

зменшилась з 20,1 % до 14,9 %, а середній термін повернення зменшився з 38 до 15 днів, тобто на 23 дні. Внаслідок випереджаючого зростання величини кредиторської заборгованості порівняно із зростанням величини дебіторської заборгованості показник відношення дебіторської заборгованості до кредиторської збільшився з 31,3 % до 48,4 %. Для оцінки загальної рентабельності капіталу ХХХ використаємо табл. 2.6.

Таблиця 2.6

**Оцінка загальної рентабельності капіталу
ХХХ за 2020-2022 роки**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+, -) 2022 р. від 2020 р.	
				абсолютне	відносне, %
Прибуток від господарської діяльності, тис. грн	215,0	122,0	131,0	-83,0	61,2
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	7720,0	8791,0	10398,0	+2678,0	134,7
Середньорічна вартість капіталу, тис. грн	2790,8	2932,3	3386,5	+595,7	121,3
Загальна рентабельність капіталу, %	7,7	4,2	3,9	-3,8	-
Рентабельність продажу, %	24,7	1,4	28,5	+3,8	-
Коефіцієнт окупності (обертання) капіталу	2,8	3,0	3,1	+0,3	110,7

З розрахунків видно, що рентабельність капіталу ХХХ у 2022 році становила 3,9 %, тобто на одну гривню капіталу отримано приблизно 0,04 грн прибутку. Слід відмітити поступове зменшення рентабельності капіталу за досліджуваний період, що обумовлено, в першу чергу, зменшенням прибутку підприємства та збільшенням вартості капіталу. Рентабельність продажу готової продукції, товарів, робіт та послуг за досліджуваний період зросла з 24,7 % до 28,5 %. Позитивним моментом є збільшення за досліджуваний період виручки від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг з 7720,0 тис. грн у 2020 році до 10398,0 тис. грн, в 2022 році, що становить абсолютне зростання 2678,0 тис. грн, тобто на 134,7 %.

Аналіз капіталу ХХХ дає підставу зробити висновки, що на підприємстві

не дотримуються оптимальної структури капіталу, оскільки прийнято вважати, що сума власного капіталу повинна приблизно дорівнювати сумі залученого. Тому з метою оптимізації структури капіталу підприємству необхідно збільшувати питому вагу залученого капіталу за рахунок збільшення поточних та довгострокових зобов'язань, доходів майбутніх періодів.

Динаміку ефективності використання капіталу ХХХ за 2020-2022 роки подано в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

**Динаміка показників ефективності використання капіталу
ХХХ за 2020-2022 роки**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Абсолютне відхилення 2022 р. від 2020 р., +; -
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	5814,0	6154,0	7433,0	+1619,0
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, послуг), тис. грн	7720,0	8791,0	10398,0	+2678,0
Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн	2154,0	2280,3	2798,6	644,6
Середньорічна вартість капіталу (майна), тис. грн	2790,8	2932,3	3386,5	+595,7
Валовий прибуток, тис. грн	1906,0	2637,0	2965,0	+1059,0
Прибуток від господарської діяльності, тис. грн	214,0	122,0	131,0	-83,0
Чистий прибуток, тис. грн	161,0	91,0	98,0	-62,0
Рентабельність виробничих витрат, %	32,8	42,8	39,9	+7,1
Рентабельність продажу, %	24,7	30,0	28,5	+3,8
Загальна рентабельність власного капіталу, %	10,0	5,4	4,7	-5,3
Чиста рентабельність власного капіталу, %	7,5	4,0	3,5	-4,0
Загальна рентабельність капіталу, %	7,7	4,2	3,9	-3,8
Чиста рентабельність капіталу, %	5,8	3,1	2,9	-2,9

Як показав проведений аналіз, показники рентабельності досліджуваного ХХХ є високі і мають динаміку зростання по рентабельності виробничих витрат та рентабельності продажу, по рентабельності капіталу спостерігається зменшення. Так, у 2020 р. на 1 грн собівартості реалізованої продукції було

одержано 0,33 коп. прибутку, а в 2022 році 0,40 коп. Негативною є динаміка показників ефективності використання капіталу в цілому та власного капіталу. Середньорічна вартість власного капіталу за досліджуваний період зросла з 2154,0 тис. грн до 2798,0 тис. грн, або на 644,0 тис. грн.

Валовий прибуток (прибуток від реалізації продукції) підприємства значно перевищує чистий прибуток ХХХ. Валовий прибуток, прибуток від господарської діяльності, чистий прибуток за досліджуваний період змінилися наступним чином: валовий прибуток збільшився на 1059,1 тис. грн, прибуток від господарської діяльності зменшився на 83,3 тис. грн, а чистий прибуток на 62,4 тис. грн. На 1 грн власного капіталу у 2022 р. в ХХХ припадало 3,5 коп. чистого прибутку, що на 4,0 коп. менше ніж у 2020 р.

Таким чином, оцінка ефективності використання капіталу ХХХ свідчить про підвищення прибутковості (рентабельності) діяльності суб'єкта господарювання, що є позитивною тенденцією на даному підприємстві. Покращення показників реалізації продукції є запорукою підвищення фінансової стійкості ХХХ. Зменшення рентабельності власного капіталу досліджуваного підприємства зумовлене зменшенням прибутку та збільшенням вартості власного капіталу.

Отже, оптимізація структури капіталу за критерієм максимізації рівня фінансової рентабельності показала, що для ХХХ найбільш доцільнішим є четвертий варіант розрахунку, оскільки в цьому випадку коефіцієнт фінансової рентабельності має найбільше значення 9,0, а коефіцієнт фінансового лівериджу становить 1,0.

Це говорить про те, що ХХХ доцільно залучати позиковий капітал у вигляді кредитів у сумі 3271,1 тис. грн, тобто приблизно на рівні власного капіталу (табл 2.8) (додаток Т). В протилежному випадку існує високий ризик неповернення кредитних коштів. ХХХ у 2022 році залучило 110 тис. грн у вигляді довгострокового кредиту банку, що становить лише 6,4 % від власного капіталу суб'єкта господарювання.

Враховуючи проведені дослідження слід зазначити, що у 2022 році в

XXX сума фінансових ресурсів (середньорічна) становила 3386,0 тис. грн. Досліджуване підприємство при цьому одержало у 2022 році прибуток 98,0 тис. грн, а в 2020 році – 161,0 тис. грн. Таким чином, проаналізувавши структуру фінансових ресурсів XXX за допомогою максимізації рівня фінансової рентабельності та розглянувши ефективність їх використання, можна зробити висновки про те, що, залучивши банківський кредит у 2022 р. у розмірі 110 тис. грн, в структурі фінансових ресурсів все одно значну питому вагу займає власний капітал, тобто підприємство і надалі може залучати кредити банку.

Щодо ефективності використання фінансових ресурсів, то слід звернути на це увагу, оскільки на кінець 2022 року сума прибутку в розрахунку на гривню фінансових ресурсів зменшилась в 2 рази порівняно з 2020 роком. Проте, якщо проаналізувати структуру пасиву балансу, побачимо, що на кінець 2022 року власний капітал займає 84,4 %, у той же час як залучений становить лише 15,6 % від валюти балансу, тобто з метою оптимізації структури капіталу підприємство може нарощувати залучений капітал приблизно на 34,0 %.

Отже, підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що XXX може залучати банківські кредити на невеликі суми навіть під високі процентні ставки, які діють в сучасних умовах господарювання.

Фундаментальна діагностика кризових явищ характеризує систему оцінки параметрів кризового фінансового розвитку підприємства, що здійснюється на основі методів факторного аналізу та прогнозування. В ринковій економіці важливим етапом діагностики банкрутства підприємства є аналіз ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості. Такий захід необхідний не лише тоді, коли можлива ліквідація суб'єкта господарювання внаслідок настання банкрутства, але й під час повсякденної діяльності суб'єкта підприємництва з метою аналізу структури активів за ступенем їх ліквідності, а пасивів – за строковістю погашення зобов'язань.

У ринковій економіці важливим етапом аналізу ліквідності і платоспроможності підприємства є аналіз ліквідності балансу. Такий захід необхідний не лише тоді, коли можлива ліквідація суб'єкта господарювання

внаслідок банкрутства, але й в процесі повсякденної діяльності підприємства, для оцінки структури активів за ступенем ліквідності, а пасивів – за строковістю погашення зобов'язань.

При розрахунку показників платоспроможності та ліквідності підприємства використовуються оборотні активи суб'єкта господарювання, тому необхідно подати класифікацію оборотних активів за ступенем ліквідності та визначити їх місце у фінансовій звітності. Користуючись методикою групування активів і пасивів та шляхом зіставлення відповідних їхніх груп, нами було проведено розрахунок можливості ХХХ розрахуватись за своїми зобов'язаннями за рахунок наявних активів.

Отже, баланс протягом досліджуваного періоду не є абсолютно ліквідним. Однак, аналізуючи забезпеченість пасивів відповідними групами активів, важко прийняти остаточне рішення про погіршення чи покращення ліквідності балансу ХХХ, адже нестача високоліквідних активів для покриття найбільш термінових пасивів зменшилось, а нестача середньоліквідних для покриття короткострокових зобов'язань зросла.

Тривожними сигналами неплатоспроможності можуть бути ріст заборгованості підприємства постачальникам і підрядникам, кредиторам, уповільнення обороту кредиторської заборгованості, перевищення кредиторської заборгованості перед дебіторською. Занепокоєння повинно викликати і збільшення заборгованості перед працівниками підприємства, фінансовими органами по сплаті податків і зборів. Тому, не менш важливим, етапом аналізу діяльності підприємства є розрахунок його ліквідності та платоспроможності.

Банкрутство підприємства прямо залежить від його неплатоспроможності, тому доцільно, перш за все, оцінити фінансові передумови неплатоспроможності підприємства.

Для визначення ступеня поточної платіжної готовності (ППГ) використовують наступну формулу.

$$ППГ = \frac{ГК}{КЗ - ДЗ} \times 100\%, \quad (2.1)$$

де ГК – залишок грошових коштів;

КЗ – поточна кредиторська заборгованість;

ДЗ – поточна дебіторська заборгованість.

На підставі формули (2.1), нами було розраховано рівень поточної платіжної готовності для ХХХ на 31 грудня 2020 та 2022 років ($ППГ_{2020} = 2,5 \%$, $ППГ_{2022} = 6,5 \%$). З розрахунків видно, що станом на 31 грудня 2020 р. ХХХ мало нестачу грошових коштів для погашення поточних зобов'язань у розмірі 97,5 %.

А вже на цю ж саму дату 2022 р. підприємство має нестачу грошових коштів для погашення поточних зобов'язань 93,5 %, тобто, можна говорити про підвищення рівня поточної платіжної готовності досліджуваного підприємства.

Платоспроможність досліджуваного підприємства, як відомо, можна визначити за допомогою таких коефіцієнтів: коефіцієнта покриття, швидкої та абсолютної ліквідності (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Динаміка показників ліквідності та платоспроможності
ХХХ за 2020-2022 роки**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. від 2020 р., +; -
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,033	0,114	0,020	-0,013
Коефіцієнт загальної ліквідності	0,264	0,364	0,504	+0,240
Коефіцієнт покриття	1,203	1,422	1,573	+0,370
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	0,154	0,121	0,364	+0,210

Станом на 2022 р. коефіцієнт абсолютної ліквідності дорівнював 0,02 і порівняно у 2020 р. зменшився на 0,013 пунктів.

Отже, підприємство знизило можливості погашення поточних зобов'язань за рахунок високоліквідних оборотних активів.

Більшість науковців схиляються до думки, що значення даного коефіцієнта повинно бути не менше 0,2. В такому разі коефіцієнт абсолютної ліквідності ХХХ нижче нормативного. Коефіцієнт загальної ліквідності менший від нормативного значення. Це означає, що за рахунок середньоліквідних активів підприємство може погасити незначну частину поточних зобов'язань.

Коефіцієнт покриття, який дає комплексну оцінку платоспроможності підприємства, у 2022 р. становить 1,573. Порівняно з попередніми роками він збільшився на 0,370 пунктів відносно 2020 року. Водночас, значення коефіцієнта покриття у звітному році менше від прийнятого значення 2,0. Але якщо враховувати вимоги «Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства», то нормативним для цього коефіцієнта слід вважати значення 1,5.

Таким чином, за досліджуваній період жоден із відносних показників (крім коефіцієнта забезпечення власними оборотними засобами) не перевищував нормативні значення, що свідчать про низьку ліквідність і платоспроможність ХХХ за три останні роки. Але слід відмітити позитивну динаміку (за виключенням коефіцієнта абсолютної ліквідності) зміни платоспроможності та ліквідності досліджуваного підприємства.

В ринковій економіці важливим етапом аналізу ліквідності і платоспроможності підприємства є аналіз ліквідності балансу.

Такий захід необхідний не лише тоді, коли можлива ліквідація суб'єкта господарювання внаслідок банкрутства, але й в процесі повсякденної діяльності підприємства для оцінки структури активів за ступенем ліквідності, а пасивів – за строковістю погашення зобов'язань.

Отже, проведена оцінка фінансово-економічного стану досліджуваного ХХХ дозволяє зробити загальний висновок про те, що за досліджуваній період

відбувається зменшення суми чисного прибутку підприємства, що обумовлено більш швидкими темпами зростання витрат порівняно з виручкою від реалізації продукції, робіт, послуг. В структурі необоротних активів найбільшу питому вагу займає вартість основних засобів (71,5 % в 2022 році), що свідчить про оновлення необоротних активів підприємства.

Вартість оборотних активів зросла на 57,0 тис. грн. Таке збільшення зумовлене, в першу чергу, зростанням вартості виробничих запасів досліджуваного підприємства на 17,0 тис. грн (102,9 %) та збільшенням дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на 47,0 тис. грн. Таким чином, зменшення суми чисного прибутку в динаміці свідчить про погіршення фінансово-економічного стану ХХХ.

Комплексна (рейтингова) оцінка фінансового стану підприємства-позичальника складається з декількох етапів, які між собою тісно взаємопов'язані.

Розрахунки узагальнюючої (рейтингової) оцінки платоспроможності ХХХ виконаємо в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

**Узагальнююча (рейтингова) оцінка платоспроможності
ХХХ за 2020-2022 роки**

Критерії	2020 р.		2021 р.		2022 р.	
	значення	клас	значення	клас	значення	клас
1. Коефіцієнт автономії	0,752	1	0,803	1	0,843	1
2. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,033	3	0,114	3	0,020	3
3. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,264	3	0,364	3	0,504	2
4. Загальний коефіцієнт ліквідності	1,203	2	1,422	2	1,573	2
5. Узагальнююча (рейтингова) оцінка, балів	230	2	230	2	210	2

Слід відмітити поступове зменшення питомої ваги простроченої дебіторської та кредиторської заборгованості.

До головних причин незабезпечення ліквідності можна віднести

наявність дебіторської заборгованості, особливо невиправданої, низьку ефективність господарської діяльності досліджуваного підприємства та уповільнення оборотності оборотних засобів.

2.2. Аналіз фінансових передумов неплатоспроможності та банкрутства підприємства

Фінансовим результатом діяльності досліджуваного підприємства є прибуток, тому, з метою аналізу фінансових передумов неплатоспроможності підприємства доцільно провести оцінку фінансового стану ХХХ. Охарактеризувавши рентабельність капіталу суб'єкта господарювання, доречно показати їх взаємозв'язок з комплексною оцінкою фінансового стану підприємства.

Тому, на наступному етапі аналізу проведемо оцінку формування, структури та динаміки фінансових результатів ХХХ на основі даних звіту про фінансові результати за 2020-2022 роки (табл. 2.11). За даними табл. 2.11 у 2022 році порівняно з 2020 роком чистий дохід від реалізації продукції збільшився на 34,7 %.

Питома вага валового прибутку в чистому доході від реалізації продукції зросла з 24,7 % у 2020 році до 28,5 % у 2022 році. Поряд із цим зростання собівартості реалізованої продукції за досліджуваний період на 27,8 % обумовило збільшення валового прибутку на 55,6 %, що є досить позитивним явищем у діяльності ХХХ.

У структурі операційних витрат частка собівартості реалізованої продукції зменшилась з 70,2 % у 2020 році до 62,6 % у 2022 році, а питома вага витрат на збут – з 10,5 % до 8,3 %, відповідно за роками. За іншими видами витрат спостерігається зростання, зокрема: частка адміністративних витрат збільшилась з 9,9 % до 11,4 %, а інших операційних витрат – з 9,4 % до 17,7 %.

**Аналіз формування, структури та динаміки фінансових результатів
діяльності ХХХ за 2020-2022 роки**

Показники	2020 р.		2021 р.		2022 р.		2022 р. у % до 2020 р.
	сума, тис. грн	част- ка, %	сума, тис. грн	част- ка, %	сума, тис. грн	част- ка, %	
Чистий дохід від реалізації продукції, робіт, послуг	7720	X	8791	X	10398	X	134,7
Інші операційні доходи	778	X	968	X	1614	X	у 2,1 р.б.
У % до чистого доходу від реалізації продукції, робіт, послуг	X	10,1	X	11,0	X	15,5	X
Операційні витрати у тому числі:	8283	100,0	9637	100,0	11881	100,0	143,4
а) собівартість реалізованої продукції, робіт, послуг	5814	70,2	6154	63,9	7433	62,6	127,8
б) адміністративні витрати	823	9,9	1321	13,7	1354	11,4	164,5
в) витрати на збут	868	10,5	1194	12,4	987	8,3	113,7
г) інші операційні витрати	778	9,4	968	10,0	2107	17,7	у 2,7 р.б.
Валовий прибуток (збиток)	1906	X	2637	X	2965	X	155,6
У % до чистого доходу від реалізації продукції, робіт, послуг	X	24,7	X	30,0	X	28,5	X
Прибуток (збиток) від операційної діяльності	215	X	122	X	131	X	60,9
Інвестиційні та фінансові доходи	-	X	-	X	-	X	-
Інвестиційні та фінансові витрати	-	X	-	X	-	X	-
Прибуток (збиток) діяльності підприємства до оподаткування	215	X	122	X	131	X	60,9
Податок на прибуток	54	X	31	X	33	X	-
Прибуток (збиток) після оподаткування	161	X	91	X	98	X	60,9
У % до прибутку підприємства до оподаткування	X	100,0	X	100,0	X	100,0	X
Чистий прибуток (збиток)	161	X	91	X	98	X	60,9
У % до чистого доходу від реалізації продукції, робіт, послуг	X	2,1	X	1,0	X	0,9	X
У % до валового прибутку	X	8,4	X	3,5	X	3,3	X

Інші операційні витрати за досліджуваний період збільшилися у 2,7 рази. Чистий прибуток підприємства співпадає із прибутком до оподаткування і прибутком до оподаткування, і становить у 2020 році 161 тис. грн, у 2021 році

91 тис. грн, а в 2022 році 98 тис. грн, абсолютне зменшення за досліджуваний період становить 63 тис. грн, або 39,1 %.

Прибуток від операційної діяльності за досліджуваний період зменшився з 215 тис. грн до 131 тис. грн, або на 39,1 %. Загальний прибуток діяльності підприємства до оподаткування співпадає з операційним прибутком, оскільки в ХХХ відсутні доходи і витрати по інвестиційній та фінансовій діяльності за досліджуваний період. Питома вага чистого прибутку у валовому прибутку зменшилась з 8,4 % у 2020 році до 3,3 % у 2022 році.

Це пов'язано з вищими темпами зростання валового прибутку у порівнянні з чистим прибутком. У 2020-2022 роках частка чистого прибутку в доході від реалізації продукції, робіт, послуг становила 2,1 %, 1,0 %, 0,9 %, відповідно за роками. Таким чином, в цілому спостерігається негативна динаміка показників фінансових результатів діяльності ХХХ за досліджуваний період, що обумовлено більш швидким темпом зростання витрат, порівняно з темпом зростання доходів.

Комплексний аналіз діяльності підприємства проводиться з використанням спеціальних методів оцінки впливу окремих факторів на кризовий фінансовий розвиток підприємства. В основі даного аналізу покладено виявлення негативного впливу окремих факторів на різні аспекти фінансового розвитку підприємства.

Використовується метод повного комплексного аналізу фінансових коефіцієнтів. При здійсненні даного аналізу значно розширюється коло об'єктів «кризового поля», а також система показників індикаторів можливої загрози банкрутства: показники Бівера, SWOT-аналіз, аналітична модель Альтмана, яка являє собою алгоритм інтегральної оцінки загрози банкрутства підприємства, заснований на комплексному обліку головних показників, що діагностують кризовий стан.

Порівнюючи фактичні коефіцієнти з їх нормативними значеннями, можна забезпечити оперативний контроль за фінансовим станом підприємства і здійснити відповідні заходи щодо виходу його із кризового стану.

В процесі дослідження нами було проведено аналіз платоспроможності ХХХ за ступенями неплатоспроможності за 2020-2022 роки (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

**Оцінка етапів неплатоспроможності
ХХХ за 2020-2022 роки**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Показник поточної платоспроможності, тис. грн	-525	-451	-566
Коефіцієнт покриття	1,203	1,422	1,573
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	0,154	0,121	0,364
Чистий прибуток, тис. грн	161	91	98
Якісна характеристика платоспроможності	Поточна неплатоспроможність	Поточна неплатоспроможність	Поточна неплатоспроможність

Дані табл. 2.12 свідчать, що ХХХ за умов поточної неплатоспроможності має значення коефіцієнта покриття та коефіцієнта забезпеченості власними коштами, які відповідають нормативу, тому в даному випадку необхідно розраховувати коефіцієнт втрати платоспроможності строком на три місяці.

Проведені розрахунки свідчать, що підприємство у 2020-2022 роках мало ознаки поточної неплатоспроможності (коефіцієнт покриття більше 1,5 у 2022 році; коефіцієнт забезпечення власними коштами більше 0,1 за досліджуваний період; фінансовим результатом діяльності є прибуток, і лише показник поточної платоспроможності має від'ємне значення).

Тобто стан підприємства відповідає законодавчому визначенню боржника, який неспроможний виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами протягом трьох місяців після настання встановленого строку їх сплати.

У 2020 р. поточна неплатоспроможність ХХХ пояснюється ще й значною сумою кредитів банку (135 тис. грн), погашення якої буде здійснене після трьох місяців з дати складання балансу. Саме на цю дату підприємство плануватиме надходження коштів від реалізації продукції, з метою резервування необхідної суми коштів для погашення кредиту та відсотків за ним.

В даному випадку при відсутності в ХХХ довгострокових фінансових інвестицій від'ємне значення показника поточної платоспроможності, в деякій мірі, підтверджує результати розрахунків коефіцієнта абсолютної ліквідності та незабезпеченості найбільш термінових пасивів високоліквідними активами.

На основі попередніх обчислень, відомо, що абсолютний коефіцієнт ліквідності за досліджуваний період менший нормативу. Тому, доречно робити висновок про формування незадовільної структури балансу суб'єкта підприємства. У даному випадку доцільно розрахувати показник, який характеризує реальну можливість ХХХ відновити свою ліквідність і платоспроможність протягом найближчих 6 місяців, тобто коефіцієнт відновлення платоспроможності підприємства.

Визначимо можливість відновлення платоспроможності для досліджуваного ХХХ в 2023 році (на найближчі 6 місяців). Практикою доведено, що ефективна фінансово-господарська діяльність суб'єкта підприємства, приблизно, на 30 % залежить від ефективного оперативного управління та від успішного виконання поточних завдань і на 70 % залежить від успішної стратегії підприємства.

Отже, успішну діяльність суб'єкта господарювання, перш за все, забезпечує реальність стратегічного планування та якість стратегічного аналізу.

Оскільки, прогнозне значення коефіцієнта покриття через відсутність прогнозного балансу можна визначити лише дотримуючись певних припущень, то для розрахунку показника відновлення платоспроможності використовувались значення коефіцієнта покриття на початок та кінець 2023 року, а його нормативне значення прийнято 1,5.

Аналіз господарсько-фінансової діяльності позичальника дає можливість не тільки здійснити експрес-аналіз фінансового стану позичальника, а й виявити негативні тенденції в його фінансово-господарській діяльності в цілому і здійснити прогнозування розвитку діяльності підприємства в майбутньому. Це надасть можливість своєчасно вносити корективи в розрахункові операції між

досліджуваним ХХХ та кредиторами.

Порівнюючи фактичні коефіцієнти з їх нормативними значеннями, можна забезпечити оперативний контроль за фінансовим станом підприємства і здійснити відповідні заходи щодо виходу його із кризового стану. Тому, в найближчому періоді головним завданням фінансового менеджменту є відновлення платоспроможності ХХХ.

Прогноз втрати (відновлення) платоспроможності досліджуваного підприємства подано в табл. 2.13.

Таблиця 2.13

**Прогноз відновлення платоспроможності
ХХХ станом на 2023 рік**

Показники	Значення
Коефіцієнт покриття на початок 2023 р.	1,573
Коефіцієнт покриття на кінець 2023 р. (прогноз)	2,037
Коефіцієнт відновлення платоспроможності	1,021

Дані табл. 2.13 свідчать, що ХХХ в найближчі 6 місяців зможе зберегти свою платоспроможність, оскільки коефіцієнт відновлення платоспроможності більший за 1,0. Доречно зазначити, що, оскільки, прогнозне значення коефіцієнта покриття через відсутність прогнозного балансу можна визначити лише дотримуючись певних припущень, то для розрахунку показника відновлення (втрати) платоспроможності використовувались значення коефіцієнта покриття на кінець 2023 року, а його нормативне значення прийнято за 1,5.

Оцінка структури балансу суб'єкта підприємництва здійснюється з використанням наступних трьох показників: коефіцієнта абсолютної платоспроможності; коефіцієнта забезпеченості власними обіговими коштами; коефіцієнта покриття (загальної платоспроможності). Підставою для прийняття рішення, що підприємство є неплатоспроможним, а структура балансу

незадовільною, є виконання однієї із наступних умов:

- коефіцієнт абсолютної ліквідності не перевищує 0,2;
- коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами менше 0,1;
- коефіцієнт покриття не перевищує 2,0;

Даний норматив характеризує мінімальну наявність у підприємства власних оборотних коштів, яка необхідна для забезпечення його фінансової стійкості. За даними балансів та проведених раніше розрахунків для досліджуваного ХХХ у 2022 р. характерні наступні позитивні риси: збільшення загальної вартості майна на 30,6 % порівняно з 2020 р., що свідчить про нарощування майнового потенціалу підприємства; значне фінансування підприємства за рахунок власних коштів (коефіцієнт автономії більший за нормативне значення 0,5).

Отже, враховуючи результати аналізу фінансового стану, можна говорити про нестабільну діяльність ХХХ за досліджуваний період та високу його неплатоспроможність і ймовірність банкрутства. Щоб спрогнозувати можливість банкрутства даного підприємства, доцільно вивчити його фінансовий стан за допомогою дискримінантного аналізу та рекомендацій українського законодавства щодо виявлення ознак банкрутства суб'єкта господарювання.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ДІАГНОСТИКИ БАНКРУТСТВА ТА НАПЯМИ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Удосконалення діагностики ймовірності банкрутства підприємства

Питанню діагностики банкрутства в сучасній економічній науці приділяється значна увага. Це спричинено тим, що збільшення кількості банкрутств суб'єктів підприємництва призводить до порушення макроекономічної рівноваги. Від результатів оцінки ймовірності настання банкрутства суб'єкта підприємництва залежить не лише на його ціна, а й інвестиційна привабливість, що також впливають на економічні інтереси держави. Закордонні та вітчизняні методичні забезпечення діагности ймовірності банкрутства можливо охарактеризувати різноманітністю методів проведення, які обумовлюються доцільністю його систематизації.

За допомогою існуючих показників можливо визначити банкрутство суб'єкта підприємництва, які можна згрупувати та поділити на декілька груп. Перша група включає в себе показники, які свідчать про можливі фінансові проблеми або настання банкрутства в недалекому майбутньому: втрати в операційній діяльності, що виражаються в скороченні виробництва, зменшення обсягів продажів та хронічна збитковість; наявність простроченої дебіторської та кредиторської заборгованостей; негативна тенденція до зниження показників ліквідності; збільшення залежності від кредиторів; постійне зростання тривалості обігу капіталу; дефіцит власного оборотного капіталу; використання нових джерел фінансових ресурсів на безвигідних умовах, наявність понаднормових запасів сировини та готової продукції, зменшення вартості акцій підприємства.

До другої групи відносяться показники, значення яких не дає підстав щоб розглядати фінансовий стан як критичний, проте вони сигналізують про

можливе погіршення в майбутньому при неприйнятті дієвих рішень: залежність суб'єкта підприємництва від конкретного проекту, ринку збуту, виду активу, типу устаткування; недооцінка відновлення технологій та техніки, втрата головних контрагентів, втрата кваліфікованих працівників апарату управління, неефективність довгострокової угоди; змушені простой виробництва, дефіцит капітальних вкладень та інших показників.

Класифікація методів діагностики банкрутства підприємства зображена на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Класифікація методів діагностики банкрутства підприємства

Перевагами такої системи індикаторів можливого банкрутства є комплексний та системний підхід. А в же недоліками є інформативний характер розрахункових показників, високий ступінь складності прийняття рішень в

умовах багатокритеріальної задачі, суб'єктивність прогнозного рішення.

Статистичні методи є найбільш шикоро використовуваними при оцінці ймовірності настання банкрутства суб'єкта підприємництва. Особливостями цих моделей є використання класичних статистичних процедур моделювання та фокусування на можливих ознаках банкрутства для підприємства.

Для перевірки ХХХ на ймовірність банкрутства у роботі були використані модель Альтмана, універсальна дискримінантна функція, метод рейтингового оцінювання фінансового стану та дискримінантну функцію. Перелічені моделі обрані не дарма, оскільки кожна із них найбільше враховує особливості українських підприємств, а остання спеціально розроблена для вітчизняних суб'єктів господарювання і рекомендується Міністерством фінансів України. Тому, в разі виникнення суперечностей між кінцевими результатами обрахованих моделей саме висновкам, зробленим за українською дискримінантною функцією, потрібно надавати перевагу.

Вітчизняними та зарубіжними вченими-економістами з фінансового менеджменту розроблені різноманітні методичні підходи щодо прогнозування можливого настання банкрутства суб'єкта господарювання. Найбільш поширеними серед яких є наступні: прогнозування банкрутства через систему тестових показників (критеріїв); прогнозування банкрутства шляхом аналізу вхідних та вихідних грошових потоків; визначення банкрутства через аналіз системи фінансових показників. Існує багато підходів до прогнозування фінансової неплатоспроможності суб'єктів господарювання. Будь-яка методика оцінювання платоспроможності є, по суті, методикою прогнозування банкрутства. У зарубіжній практиці поширення набули моделі: Альтмана, Тішоу, Тафлера, Спрінгейта, названі на честь їх авторів.

Відомими моделями багатofакторного дискримінантного аналізу є моделі Альтмана., Тафлера, Лису, Спрінгейта, Фулмера, Тішоу, Олсона та мають безліч переваг – просту в розрахунках, невелику кількість показників, доступність даних для розрахунку, а також можливість оцінити фінансовий стан підприємства та спрогнозувати настання банкрутства. Проте, так як вони

створені для європейських країн та з іншою розвинутою економікою та той час, їх не можливо використовувати для сучасної економіки України. Застосування можливо лише тільки для великих та середніх підприємств, невідповідність методичних прийомів для розрахунку показників української звітності, відсутність врахування методичних прийомів, суб'єктивність вибору показників, використання лінійної залежності є основними недоліками даних моделей (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика методик, що базуються на побудові системи показників-індикаторів

Назва методики	Переваги	Недоліки
1	2	3
Комплексна оцінка кризового стану (модель Лігоненко)	<ul style="list-style-type: none"> - можливе застосування з боку внутрішніх та зовнішніх зацікавлених сторін; - значна кількість показників оцінювання; - фінансового стану; - виділення показників фундаментальної та експрес-діагностики 	<ul style="list-style-type: none"> - ототожнення показників платоспроможності та ліквідності; - дублювання окремих показників; - неврахування показників ринкової активності та виробничо-господарської діяльності підприємства
Поглиблений аналіз фінансово-господарської діяльності (модель Чернянського)	<ul style="list-style-type: none"> - наявність оцінювальних критеріїв для присвоєння підприємства до певного типу; - врахування різних показників економічної діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> - недостатня кількість показників; - неврахування показників прибутковості; - недоступність інформації для розрахунку даної методики
Методика оцінки загрози кризи та банкрутства підприємства Сипягіна	<ul style="list-style-type: none"> - простота розрахунків; - невелика кількість показників; - доступна інформація для аналізу; - детальний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність показників, які можуть зпрогнозувати відновлення або втрату платоспроможності; - неврахування динаміки зміни фінансового стану; - не значна кількість показників, які не можуть дати всебічну оцінку
Поглиблений аналіз фінансово-господарської діяльності (модель Грязнової)	<ul style="list-style-type: none"> - простота та поетапність розрахунків; - доступність інформації для аналізу; - включення показників різних критеріїв економічної діяльності; 	<ul style="list-style-type: none"> - ототожнення показників платоспроможності та ліквідності; - неврахування показників ділової активності; - відсутність критеріїв для віднесення підприємства до певного стану

А	1	2
Система показників фінансового стану підприємства для діагностики банкрутства У. Бівера	<ul style="list-style-type: none"> - простота застосування - прогнозування банкрутства на кілька років вперед; - виявлення незадовільної структури балансу 	<ul style="list-style-type: none"> - тільки для успішних підприємств; - нормативні значення не відповідають деяким галузям; - неврахування показників дебіторської заборгованості та стану грошових потоків

Розрахована українським вченим модель О. Терещенка створена для українських підприємств та враховує специфіку діяльності суб'єктів, але нормативні значення показників не мають належної обґрунтованості, існує широкий інтервал невизначеності та застосування можливе лише для окремих суб'єктів підприємництва.

Метод прогнозування банкрутства через аналіз системи фінансових критеріїв передбачає розрахунок прогнозних коефіцієнтів (показників) виробничо-господарської та фінансово-економічної діяльності ХХХ.

Досить часто прогнозування банкрутства здійснюється через аналіз грошових потоків суб'єкта господарювання. В разі виявлення прогнозу з від'ємним значенням грошових потоків, що означає високу ймовірність банкрутства суб'єкта підприємництва. Проте можливий варіант, коли підприємство зможе вчасно погасити свою кредиторську заборгованість.

Описані методи допомагають значною мірою передбачити загрозу банкрутства суб'єкта підприємництва, але ніхто не зможе зробити це зі стопроцентною ймовірністю прогнозування банкрутства. Суб'єктивний аналіз прогнозування банкрутства передбачає використання таких фінансових критеріїв. Перелік таких критеріїв досить великий і охоплює такі індикатори, що знаходяться на поверхні.

До таких критеріїв можна віднести часті зміни керівників і основних працівників підприємства, часті зміни партнерів (клієнтів) підприємства, втрата традиційних ринків збуту продукції, невиконання поточних фінансових зобов'язань, зміни у структурі засновників підприємства, фінансування

капіталоємних інвестиційних проектів, не пов'язаних з основною діяльністю, безконтрольне використання грошових коштів суб'єкта підприємництва, тощо. Основоположником цього методу є відомий американський економіст Едвард Альтман, який в 60–70-х роках розробив і запропонував кілька тестових моделей для визначення ймовірності банкрутства.

Наступним етапом аналізу є проведення розрахунків за моделями прогнозування ймовірності настання банкрутства. (табл. 3.2).

Із впровадженням Національних стандартів бухгалтерського обліку вирішується ряд проблем по розрахунку коефіцієнтів даної моделі, але існують і інші, які суттєво впливають на коефіцієнти моделі та її критичне значення. Z-модель буде давати надійні результати лише при стабільних умовах функціонування досліджуваних об'єктів, а для українських підприємств характерні постійні зміни (реструктуризація; спад виробництва; зміна податкової системи, ринків збуту; погіршення фінансового стану).

Таблиця 3.2

Моделі прогнозування ймовірності банкрутства підприємств

Назва	Модель та коефіцієнти	Ймовірність банкрутства, значення Z
А	1	2
Модель Альтмана	$Z = 0,717K_1 + 0,847K_2 + 3,107K_3 + 0,42K_4 + 0,995K_5$, K_1 = середньорічна величина власних оборотних коштів / середньорічна вартість активів; K_2 = чистий фінансовий результат: прибуток (збиток) / середньорічна вартість активів; K_3 = фінансовий результат до оподаткування: прибуток (збиток) / середньорічна вартість активів; K_4 = середньорічна вартість власного капіталу / середньорічна величина зобов'язань і забезпечень. K_5 = чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) / середньорічна вартість активів	$Z < 1.23$ – висока; $Z \geq 1.23$ – невелика

Продовж. табл. 3.2

А	1	2
Модель Спрінгейта	$Z = 1,03K1 + 3,07K2 + 0,66K3 + 0,4K4$, $K1$ = середньорічна величина власних оборотних коштів / середньорічна вартість активів; $K2$ = фінансовий результат до оподаткування: прибуток (збиток) / середньорічна вартість активів; $K3$ = фінансовий результат до оподаткування: прибуток (збиток) / середньорічна величина поточних зобов'язань і забезпечень; $K4$ = чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) / середньорічна вартість активів.	$Z < 0,862$ – висока; $Z \geq 0,862$ – невелика
Модель Лису	$Z = 0,063X1 + 0,092X2 + 0,057X3 + 0,001X4$, $X1$ – середньорічна вартість оборотних активів / середньорічна вартість активів; $X2$ = валовий: прибуток (збиток) / середньорічна вартість активів; $X3$ = нерозподілений прибуток (непокритий збиток) / середньорічна вартість активів; $X4$ = середньорічна вартість власного капіталу / середньорічна величина зобов'язань і забезпечень	Оціночне граничне значення: $Z = 0,037$.
Модель Таффлера	$Z = 0,03X1 + 0,13X2 + 0,18X3 + 0,16X4$, $X1$ = валовий: прибуток (збиток) / середньорічна величина поточних зобов'язань і забезпечень; $X2$ = середньорічна вартість оборотних активів / середньорічна величина зобов'язань і забезпечень; $X3$ = середньорічна величина поточних зобов'язань і забезпечень / середньорічна вартість активів; $X4$ = чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) / середньорічна вартість активів.	Якщо $Z > 0,3$, то підприємство має гарну довгострокову перспективу діяльності; за $Z < 0,2$ є ймовірність банкрутства.
Універсальна дискримінантна функція	$Z = 1,5K1 + 0,08K2 + 10K3 + 5K4 + 0,3K5 + 0,1K6$, $K1$ = cash-flow (чистий прибуток + амортизація) / середньорічна величина зобов'язань і забезпечень; $K2$ = середньорічна вартість активів / середньорічна величина зобов'язань і забезпечень; $K3$ = чистий фінансовий результат: прибуток (збиток) / середньорічна вартість активів; $K4$ = чистий фінансовий результат: прибуток (збиток) / чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); $K5$ = середньорічна величина запасів / чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); $K6$ = чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) / середньорічна вартість активів.	$Z > 2$ – не загрожує банкрутство; $1 < Z < 2$ – фінансова рівновага порушена, у разі переходу на антикризове управління банкрутство не загрожує; $0 < Z < 1$ – загроза банкрутства, якщо не будуть проведені санаційні заходи; $Z < 0$ – підприємство є напівбанкрутом

Однією із особливостей українських підприємств було широке

поширення бартерних операцій, що значно впливало на значення фінансових коефіцієнтів. Переважна більшість розрахунків здійснюється в грошовій формі. Вихідну інформацію для побудови багатофакторних моделей діагностики ймовірності банкрутства ХХХ подано в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Вихідна інформація для побудови багатофакторних моделей діагностики ймовірності банкрутства ХХХ, тис. грн

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.
1. Середньорічна вартість активів	2414	2943	3387
2. Середньорічна вартість необоротних активів	1661	2082	2498
3. Середньорічна вартість оборотних активів	753	861	889
4. Середньорічна величина власних оборотних коштів	248	198	301
5. Середньорічна величина виробничих запасів	347	417	456
6. Середньорічна величина поточної дебіторської заборгованості і грошових коштів	180	200	314
7. Середньорічна вартість власного капіталу	1909	2280	2799
8. Середньорічна величина зобов'язань	579	663	589
9. Середньорічна величина поточних зобов'язань	433	535	520
10. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	385	-	-
11. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	7720	8791	10398
12. Валовий прибуток (збиток)	1906	2637	2965
13. Прибуток (збиток) діяльності підприємства до оподаткування	215	122	131
14. Чистий прибуток (збиток)	161	91	98
15. Витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи	3699	4100	4554
16. Амортизація основних засобів	160	313	311

Для побудови багатофакторних моделей прогнозування можливості настання банкрутства необхідна інформація про середньорічну вартість активів, в тому числі оборотних та необоротних, про середньорічну вартість поточної дебіторської заборгованості, власного капіталу, сума чистого доходу, суми

чистого прибутку, витрат на оплату праці з нарахуваннями на неї. На основі вихідної інформації побудуємо моделі з метою прогнозування банкрутства ХХХ (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Результати побудови багатofакторних моделей для діагностики ймовірності банкрутства ХХХ за 2020-2022 роки

Моделі прогнозування банкрутства	2020 р.		2021 р.		2022 р.	
	Значення узагальноючого показника	Економічна інтерпретація	Значення узагальноючого показника	Економічна інтерпретація	Значення узагальноючого показника	Економічна інтерпретація
Модель Альтмана	2,587	Ймовірність банкрутства висока	1,2528	Ймовірність банкрутства дуже висока	2,266	Ймовірність банкрутства висока
Модель Спрінгейта	1,677	Підприємство фінансово стійке	1,027	Підприємство фінансово стійке	0,853	Підприємство потенційний банкрут
Тести на ймовірність банкрутства Лиссу та Таффлера	2,382	Підприємство має перспективу діяльності	4,25	Підприємство має перспективу діяльності	2,296	Підприємство має перспективу діяльності
	0,634		0,671		0,435	
Показник діагностики платоспроможності Конана і Гольдера	8,513	Дуже висока ймовірність затримки платежів	8,588	Дуже висока ймовірність затримки платежів	8,55	Дуже висока ймовірність затримки платежів
Українська дискримінантна функція	2,848	Стійкий фінансовий стан	1,615	Фінансова рівновага порушена	1,388	Фінансова рівновага порушена

Таким чином, дані табл. 3.4 підтверджують негативні висновки, зроблені по ХХХ за неформалізованими критеріями оцінки ймовірності банкрутства та за показниками, що визначають незадовільність структури балансу.

Результати побудови багатofакторних моделей неоднозначні. Так, показники Лиссу та Таффлера вказують на гарний фінансовий стан досліджуваного ХХХ та низьку ймовірність його банкрутства, оскільки інтегровані показники перевищують критичні значення. При оцінці ймовірності

банкрутства, крім використання вказаних методів необхідно передбачити та проаналізувати ринкову ситуацію. Згідно моделі Альтмана, 2021 рік є більш критичним з позиції банкрутства, інші моделі вказують на поступове погіршення фінансового стану впродовж трьох років.

Як зазначалось раніше, потрібно спрогнозувати можливе зростання доходів та рівня виробничих витрат для чого необхідно більш глибоко вивчити плани розширення виробництва. Що ж до можливостей інвестування коштів у підприємство зі сторони, то така практика за останні роки в господарстві не спостерігалась. Єдиним зовнішнім джерелом для задоволення потреби досліджуваного ХХХ у грошових коштах є позики банків. В такому разі необхідно проаналізувати чи доцільно підприємству брати кредит у 2021 році, збільшуючи частку позикового капіталу та підвищуючи тим самим ризик неплатоспроможності.

Зважаючи на те, що коефіцієнт автономії у 2022 році становив 0,67, тобто питома вага власного капіталу становить 67 %, (при нормативному значенні не менше 0,5), то частку позикового капіталу в загальній його величині ще можна збільшувати.

Завершальною роботою при діагностиці вірогідності банкрутства підприємства є узагальнення отриманих результатів. Проведені дослідження фінансового стану ХХХ за різними методами свідчать про високу ймовірність банкрутства підприємства та ознаки поточної неплатоспроможності. Тобто, стабільний фінансовий стан підприємства забезпечують коефіцієнти автономії, покриття та фінансової стабільності.

Однак, не можна не взяти до уваги низьку оборотність активів та фінансові результати, що створюють умови неефективного господарювання. Тому, проводячи діагностику банкрутства підприємства, слід звертати увагу не лише на кінцевий результат, але і на чинники, які його формують.

Розрахунки комплексної (рейтингової) оцінки фінансового стану за 2020-2022 роки по ХХХ проведемо в табл. 3.5.

Рейтингова оцінка фінансового стану

XXX за 2020-2022 роки

Показники	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Питома вага в інтегрованому показнику, %
	значення	рейтинг	значення	рейтинг	значення	рейтинг	
Показники ліквідності							
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,203	8	1,422	9	1,573	10	8
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,264	4	0,364	5	0,504	7	8
Показники ділової активності (оборотності)							
Період оборотності дебіторської заборгованості, днів	12	10	8	10	6	10	8
Період оборотності запасів, днів	31	10	29	10	23	10	8
Період оборотності активів, днів	40	10	34	10	26	10	8
Показники фінансової незалежності							
Коефіцієнт фінансової незалежності, %	24,7	10	19,7	10	15,6	10	8
Питома вага оборотних активів, сформованих за рахунок власних коштів, %	15,4	8	12,1	7	36,4	10	8
Показники рентабельності							
Рентабельність продажу, %	24,7	8	30,0	10	28,5	9	9
Рентабельність активів, %	7,7	10	1,2	9	3,9	8	9
Рентабельність власного капіталу, %	10,0	10	5,4	7	4,7	7	9
Інші показники							
Знос основних засобів, %	64,1	6	63,4	6	56,9	7	7
Питома вага простроченої дебіторської заборгованості, %	10,1	7	9,6	8	9,1	8	5
Питома вага простроченої кредиторської заборгованості, %	11,2	7	12,1	7	10,1	7	5
Інтегрований показник фінансового стану	x	8,44	x	8,39	x	8,76	x
Рейтинг фінансового стану	x	A	x	A	x	A	x

Інтегрований показник фінансового стану підприємства може приймати значення від 0 до 10. Аналіз динаміки його величини дозволить сформулювати висновок про позитивні чи негативні зміни у фінансовому стані підприємства.

Результати комплексної (рейтингової) оцінки фінансового стану підприємства за системою показників ліквідності, ділової активності, фінансової незалежності, рентабельності та інших дозволяють зробити висновок про стійкий фінансовий стан підприємства (рейтинг А за досліджувані роки).

У 2020 році інтегрований показник фінансового стану дорівнював 8,44, а в 2022 році збільшився до 8,76 внаслідок підвищення рейтингу за показниками коефіцієнта поточної ліквідності, коефіцієнта швидкої питомої ваги оборотних активів, сформованих за рахунок власних коштів. Значення переважної більшості визначених показників у динаміці мають незначну амплітуду коливань; спостерігається зниження показників рентабельності активів та власного капіталу. Ці аспекти фінансово-господарської діяльності потребують підвищеної уваги з тим, щоб не допустити погіршення фінансового стану досліджуваного ХХХ у майбутньому.

Таким чином, виконання послідовних кроків для прогнозування банкрутства дозволяє своєчасно виявити проблеми в фінансовому стані та вжити заходів по їх запобіганню. Однак, слід пам'ятати, що результати використання лише однієї з методик не дають повного уявлення про можливу кризу, а тому доцільно поєднувати існуючі методи діагностики банкрутства.

3.2. Розробка заходів фінансового оздоровлення підприємства

Стабільній діяльності підприємства сприяє функціонування системи антикризового управління. Не дивлячись на те, що здійснення антикризових заходів носить індивідуальний характер і залежить від особливостей діяльності конкретного підприємства, все ж існують заходи, застосування яких бажане для будь-якого суб'єкта господарювання.

Що ж до вдосконалення існуючих методів попередження банкрутства та побудови нових спеціальних критеріальних моделей, які б забезпечили підвищення точності здійснюваних розрахунків, то необхідне формування

статистичної бази стосовно рівня та динаміки показників підприємств – потенційних банкрутів. Одним із таких заходів є диверсифікація виробництва.

План фінансової санації (оздоровлення) є ефективним інструментом для планування управлінських, технічних та фінансово-економічних заходів, відносно реформування суб'єкта підприємництва з ймовірністю банкрутства, відповідно до існуючих проблем на ринку. На основі інтегрованого підходу процес санації має включати такий механізм (рис. 3.2).

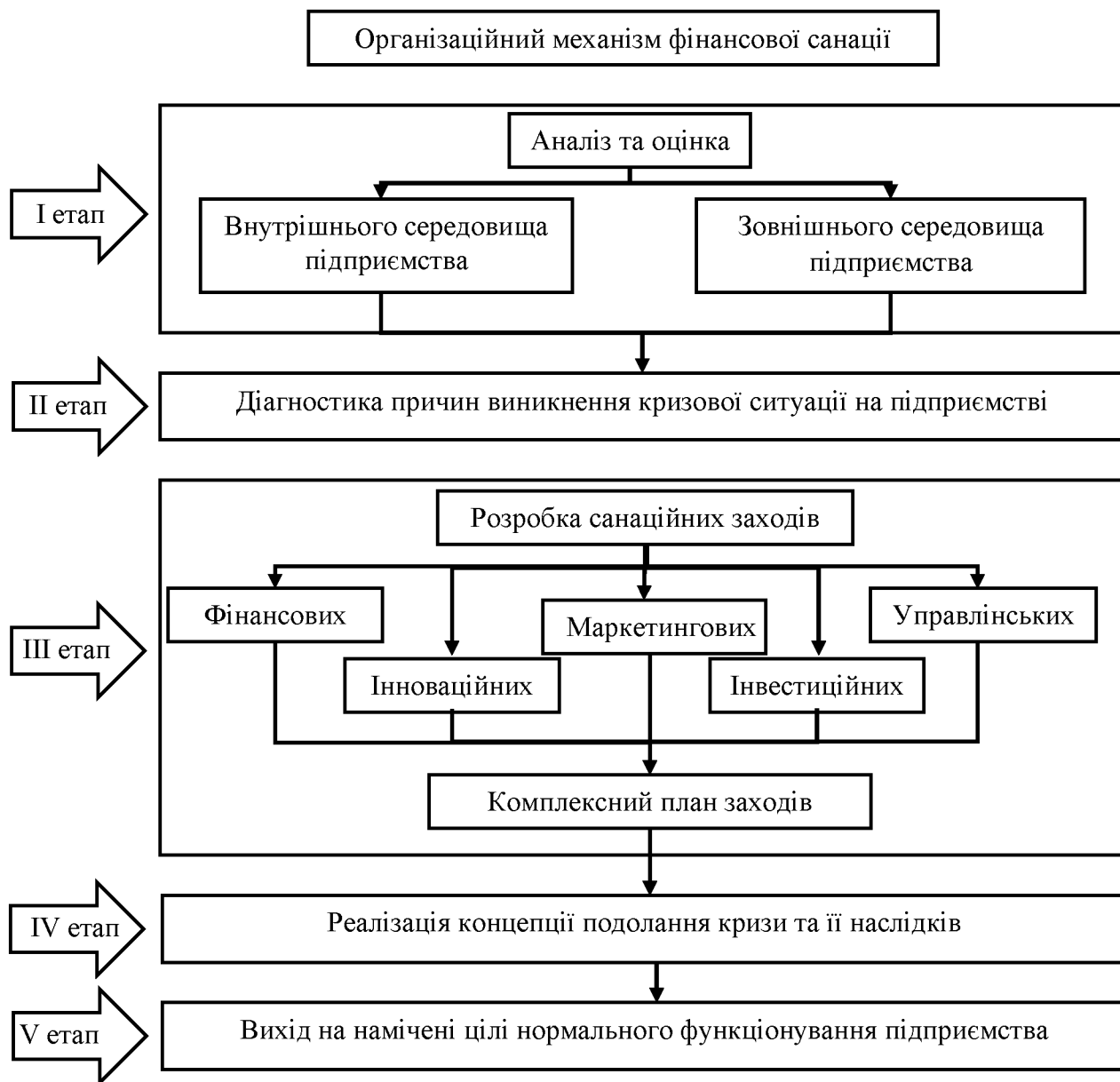

Рис. 3.2. Організаційний механізм фінансової санації

XXX

Найважливішим етапом управління кризовими ситуаціями є

діагностування впливу зовнішнього та внутрішнього середовища для попередження виявлення загроз кризи. Вчені-економісти з антикризового управління вважають, що виробництво нових видів продукції, виконання робіт чи послуг є одним із дієвих методів попередження банкрутства суб'єкта підприємництва. Постійно виникає питання, яке потрібно вирішити підприємству: що краще – чи спеціалізоване, чи диверсифіковане, чи комбіноване виробництво продукції, виконання робіт та надання послуг? По своїй економічній суті спеціалізація і диверсифікація діалектично протилежні. З одного боку, спеціалізація забезпечує ефективне використання ресурсів, більш низьку собівартість, що в свою чергу призводить до прибутковості та фінансової стабільності. З іншого боку – ступінь ризику вузькоспеціалізованого підприємства значно вищий ніж диверсифікованого. Тому вважаємо, що з точки зору антикризового управління доцільно використовувати диверсифікацію, оскільки збитковість одного виду діяльності компенсується прибутковістю іншого, що значно знижує ймовірність банкрутства.

Доцільність застосування диверсифікації в сільському господарстві визначається суттєвими відмінностями між платоспроможністю покупців і замовників та підвищенням конкурентоздатності підприємств за рахунок виробництва різних видів продукції. Таким чином, з метою зменшення величини ризику діяльності підприємств та підвищення їх фінансової стійкості необхідно раціонально поєднувати ступінь спеціалізації та диверсифікації, і доцільно організувати виробництво такої продукції, робіт, послуг, оплата яких при їх реалізації буде обов'язково проводитись лише грошовими коштами.

Для зменшення фінансових зобов'язань необхідно: зменшити суми постійних витрат, зменшити рівень умовно-змінних витрат, продовжити строки кредиторської заборгованості за товарно-матеріальні цінності та відтермінувати виплати відсотків.

Розробити ефективні санаційні заходи для ХХХ можливо лише на основі чітко визначених основних цілей проведення фінансової санації підприємства (рис. 3.3).

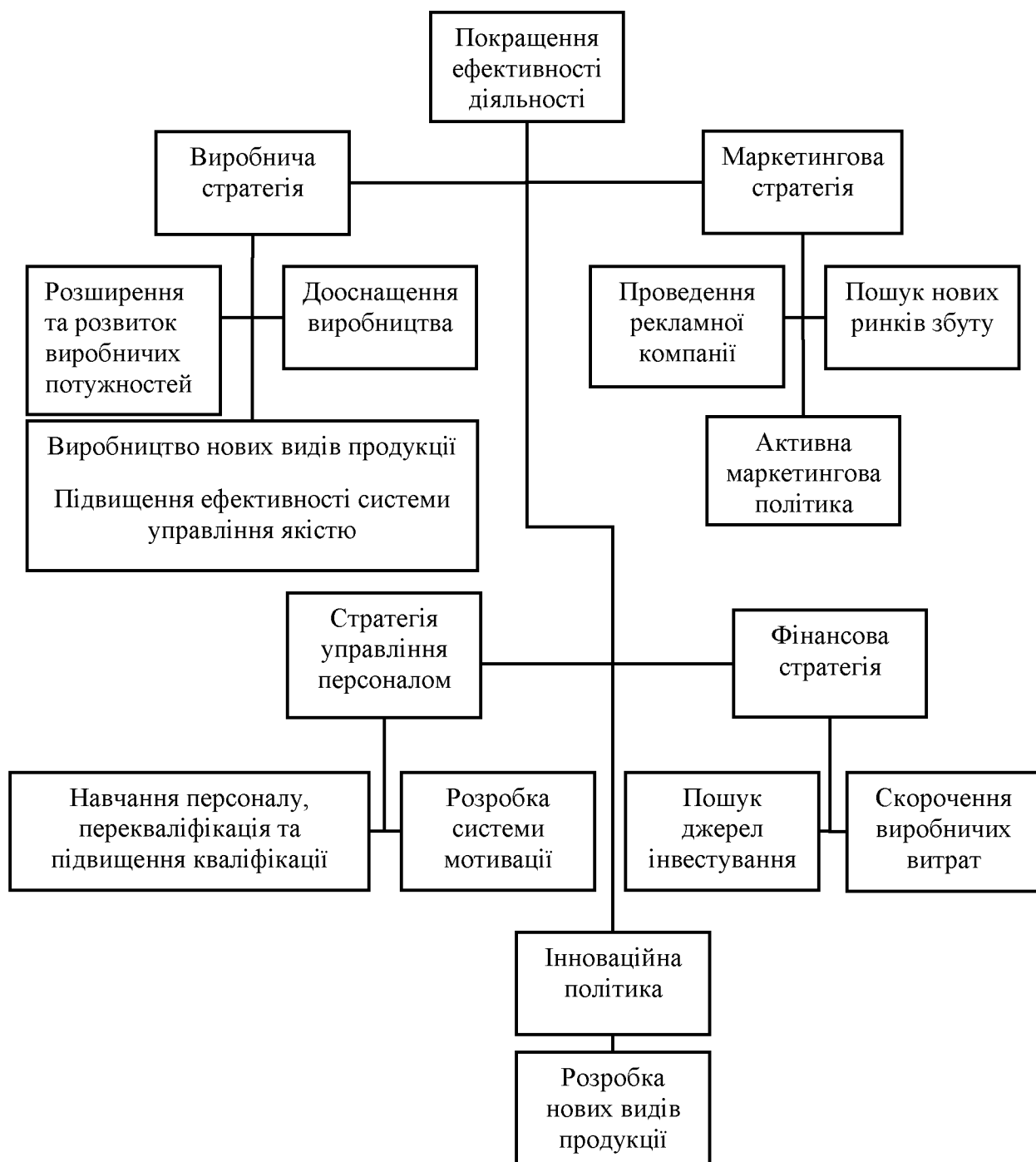

Рис. 3.3. Цілі проведення фінансової санації в ХХХ

Для збільшення суми грошових надходжень до ХХХ необхідно рефінансувати дебіторську заборгованість (шляхом факторингу), прискорити оборотність дебіторської заборгованості (за рахунок зменшення термінів надання комерційного кредиту), оптимізувати запаси товарно-матеріальних цінностей (за рахунок встановлення нормативів методом економіко-технічних

розрахунків), скоротити розмір гарантійних, страхових та сезонних запасів на час перебування підприємства у фінансовій кризі та можливо застосувати зворотній лізинг.

Попередити банкрутство можна шляхом удосконалення управління грошовими активами. Розмір залишку грошових засобів, якими оперує підприємство в процесі господарської діяльності, впливає на тривалість операційного циклу, характеризує в певній мірі його інвестиційні можливості і, що є досить важливим, визначає рівень його абсолютної платоспроможності.

Практикою зарубіжного фінансового менеджменту для визначення середнього залишку грошових активів найбільш широко застосовуються моделі Баумоля та Міллера-Орра. Модель Баумоля ґрунтується на мінімізації витрат по обслуговуванню однієї операції поповнення грошових засобів та рівня втрат альтернативних доходів при формуванні певного залишку грошових коштів. З врахуванням розглянутих двох видів втрат будується оптимізація Моделі Баумоля, що дозволяє визначити оптимальну частоту поповнення та оптимальний розмір залишку грошових засобів, при яких сукупні втрати будуть мінімальними. Вихідні положення моделі Міллера-Орра передбачають наявність певного розміру страхового запасу і певну нерівномірність в надходженнях та використанні грошових коштів, а відповідно і залишку грошових активів.

Мінімальне значення формування залишку грошових активів приймається на рівні страхового залишку, а максимальний – на рівні трьохкратного розміру страхового залишку. Коли залишок грошових активів досягає максимального значення (верхньої межі), надлишкові кошти (по відношенню до середнього залишку) переводяться в резерв, тобто інвестуються в короткострокові фінансові інструменти.

З метою відновлення платоспроможності підприємства-боржника розробляють та впроваджують різноманітні заходи, які являють собою програму фінансової санації (фінансового оздоровлення) суб'єкта підприємництва (рис. 3.4).

Рис. 3.4. План заходів щодо відновлення платоспроможності боржника

У сучасних умовах, для використання даних формул, необхідно подолати певні проблеми. До основних таких проблем можна віднести: незначна

чисельність різновидів поточних фінансових інструментів та їхня досить низька ліквідність, що призводить до неможливості при розрахунках використовувати коефіцієнти, які пов'язані з поточними фінансовими вкладеннями; постійна нестача обігових коштів, що не дозволяє суб'єктам підприємництва формувати залишки грошових коштів в оптимальних розмірах, враховуючи при цьому і можливість створення мінімального резерву.

Реструктуризація активів суб'єкта підприємництва передбачає наступні санаційні заходи: продаж основних засобів (обладнання), що не використовується на підприємстві за будь-якими цінами; мобілізація прихованих резервів, величина яких визначається по активу балансу як різниця між балансовою вартістю окремих майнових цінностей підприємства та їх справедливою (ринковою) вартістю; продаж готової продукції, товарів, що зберігаються на складах досліджуваного ХХХ, за будь-якими цінами; використання господарської операції, яка передбачає реалізацію основних засобів з одночасним зворотним отриманням таких засобів у лізинг; здача в майна (основних засобів) в оренду; реалізація низькорентабельних структурних підрозділів суб'єкта підприємництва та окремих видів основних засобів.

Одним із основних завдань попередження банкрутства є забезпечення повної платіжної готовності підприємства. Слід ще раз наголосити на тому, що коли дебіторська заборгованість знаходиться на рівні кредиторської (або перевищує її), то навіть за відсутності наявності коштів можна вважати, що підприємство платоспроможне, але за умови погашення дебіторської заборгованості у встановлений термін. Використання платіжного календаря може забезпечити підтримання рівня платоспроможності на бажаному рівні. Платіжний календар охоплює всі видатки і надходження коштів як в безготівковій, так і в готівковій формах, дозволяє спостерігати за станом власних коштів, а також вказує на необхідність використання коштів у вигляді залученого капіталу. Складаючи платіжний календар, можна легко виявити періоди із дефіцитом грошових коштів.

Основним напрямком забезпечення платоспроможності та фінансової

стійкості суб'єкта підприємництва – є зменшення вихідних грошових потоків, тобто, необхідно прагнути до зменшення собівартості продукції, робіт, послуг. Також необхідно зменшувати і витрати, які не включаються до собівартості продукції, зокрема, адміністративні витрати, витрати на реалізацію, фінансові та інвестиційні витрати. Основними факторами, що впливають на собівартість продукції є збільшення (зменшення) обсягів виробництва, номенклатури та асортименту продукції, товарів, робіт і послуг.

Одним із способів стабілізації сільськогосподарських підприємств є реструктуризація кредиторської заборгованості, яка передбачає конверсію боргу у власність. Це означає, що підприємства-боржники стимулюють кредиторів до придбання корпоративних прав в обмін на боргові вимоги. Однак, застосовувати і бути впевненим у результаті будь-якого впровадження щодо стабілізації фінансового стану підприємства не можливо у нестабільній ринковій ситуації, яка поглиблюється недосконалим законодавством. Тобто, першочерговим антикризовим заходом держави є нормалізація фінансового ринку України та удосконалення чинного законодавства.

Оскільки ХХХ має поточну неплатоспроможність та незадовільну структуру балансу, тобто наявні ознаки кризи прибутковості та ліквідності, тому доцільно розробити санаційні заходи. Вагоме місце у процесі проведення санації суб'єкта господарювання посідають фінансово-економічні заходи, зокрема: пошук альтернативних джерел фінансування діяльності підприємства; оптимізація структури капіталу; залучення кредитів банку; реструктуризація кредиторської заборгованості, тощо. Для здійснення санації суб'єкт підприємництва повинен бути санаційно спроможним, тобто мати всі передумови та можливості, щодо успішного проведення фінансової санації підприємства. Санаційна спроможність підприємства передбачає: наявність ефективної санаційної концепції; стійких позицій на ринку та конкурентних переваг; наявність потенціалу для майбутньої успішної виробничо-господарської діяльності; наявність виробничого та кадрового потенціалу.

Проведена оцінка ліквідності та платоспроможності показала, що

підприємство є неплатоспроможним, його кредиторська заборгованість вдвічі переважає дебіторську, майно формується за рахунок низьколіквідних активів та постійних пасивів. Для відновлення платоспроможності підприємству потрібно збільшити величину грошових коштів. Залучення позикових коштів не принесе бажаного ефекту, тому необхідно вивільнити внутрішні резерви та залучати інвестиції.

Для розробки програми фінансового оздоровлення суб'єкта підприємництва доцільно розрахувати потребу в капіталі, тобто потребу у власних та залучених фінансових ресурсах підприємства з метою забезпечення фінансової рівноваги товариства. Для здійснення відповідних заходів необхідно відштовхнутись від поставлених цілей. Основними цілями санації для ХХХ є: забезпечення позитивного грошового потоку від операційної діяльності; збалансування кредиторської та дебіторської заборгованості; забезпечення грошової та розрахункової платоспроможності підприємства; формування позитивної структури балансу; збільшення частки швидколіквідних активів у майні; збільшення частки власних оборотних коштів у процесі фінансування поточної діяльності; пошук джерел санації.

Таким чином, для відновлення платоспроможності підприємству необхідно мобілізувати власні ресурси та провести наступні санаційні заходи (рис. 3.5).

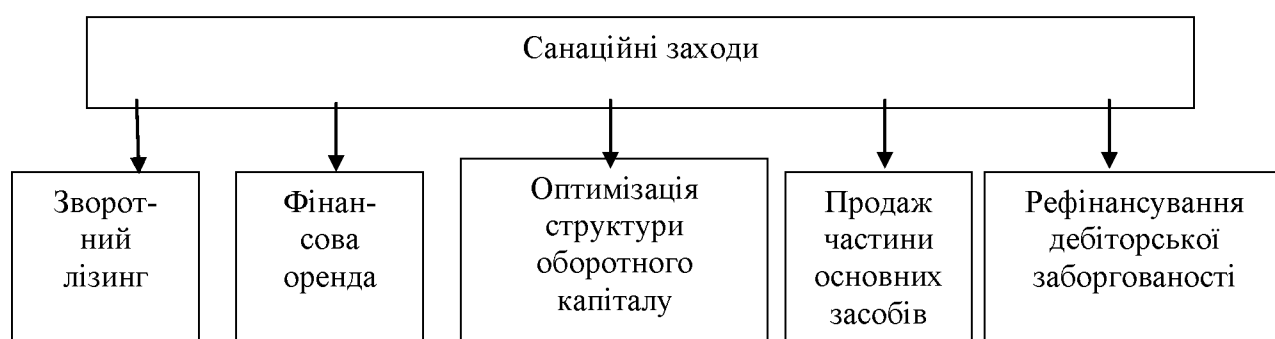

Рис. 3.5. Санаційні заходи щодо відновлення поточної платоспроможності ХХХ

Для залучення коштів підприємству необхідно перетворити неліквідні активи у більш ліквідні – основні засоби у грошові кошти. Найбільші витрати в ХХХ планується здійснити протягом липня-вересня, тобто протягом цього періоду необхідно забезпечити підприємство оптимальним грошовим потоком від усіх видів діяльності для покриття поточних витрат, що обґрунтовуються платіжним календарем.

З метою прискорення оборотності дебіторської заборгованості доцільно використовувати таку форму її рефінансування як факторинг. Але сьогодні в Україні вітчизняні банки у тарифах за обслуговування застосовують великий відсоток перевідступлення боргу. Коли ж платежі за дебіторською заборгованістю не надходять вчасно, може виникнути криза неплатоспроможності підприємства. Тому альтернативним шляхом поліпшення платоспроможності підприємства є спосіб страхування ризику неповернення дебіторської заборгованості через створення резерву сумнівних боргів.

В теорії та практиці існує чимало підходів до тлумачення змісту контролінгу та його функцій. Під контролінгом розуміють спеціальну систему методів, спрямованих на планування, контроль і аналіз тих аспектів, які є необхідними для запобігання фінансової кризи на підприємстві. Служба контролінгу в процесі виконання своїх функцій (попередження кризових явищ) застосовує різні специфічні методи: анкетування (опитування); аналіз сильних і слабких місць; оцінка точки беззбитковості; АВС-аналіз; вартісний аналіз; портфельний аналіз, бенчмаркінг тощо.

Одним із вирішальних напрямів для попередження банкрутства має бути забезпечення підприємств висококваліфікованими фінансовими менеджерами, оскільки банкрутство господарюючих суб'єктів часто відбувається з вини керівництва. Крім того, перераховані шляхи запобігання банкрутству не будуть дієвими, якщо менеджери, фінансові керівники не будуть достатньо обізнані в даному напрямку.

ВИСНОВКИ

В результаті вивчення науково-теоретичних основ діагностики банкрутства, оцінки фінансового стану та шляхів попередження банкрутства підприємства можна зробити наступні висновки.

1. Питання діагностики банкрутства підприємств – одне з центральних в економічній науці. Незначний ріст показників прибутковості та фінансової стабільності підприємств не гарантує захисту від банкрутства, тому керівники і фахівці підприємств повинні розуміти економічну сутність банкрутства та володіти методикою діагностики і попередження банкрутства.

2. Діагностика фінансового стану суб'єкта підприємництва – це фактична або потенційна фінансова здатність підприємства забезпечити достатній рівень фінансової стійкості та ліквідності, спроможність фінансування основної (операційної), фінансової та інвестиційної діяльності, забезпечення погашення кредиторської заборгованості перед підприємствами підприємства, постачальниками та державою. Фінансовий стан визначають сукупністю показників та критеріїв, що відображають наявність, розміщення й використання виробничих та фінансових ресурсів суб'єкта підприємництва, його фактичні і потенційні можливості.

3. Проведена оцінка фінансово-економічного стану досліджуваного ХХХ дозволяє зробити загальний висновок про те, що за досліджуваний період відбувається зменшення суми чистого прибутку підприємства, що обумовлено більш швидкими темпами зростання витрат порівняно з виручкою від реалізації продукції, робіт, послуг. В структурі необоротних активів найбільшу питому вагу займає вартість основних засобів (71,5 % в 2022 році), що свідчить про оновлення необоротних активів підприємства. Вартість оборотних активів зросла на 57,0 тис. грн. Таке збільшення зумовлене, в першу чергу, зростанням вартості виробничих запасів досліджуваного підприємства на 17,0 тис. грн (102,9 %) та збільшенням дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на 47,0 тис. грн. Зменшення суми чистого прибутку в динаміці свідчить

про погіршення фінансово-економічного стану ХХХ.

4. Аналіз ліквідності і платоспроможності ХХХ дав змогу виявити нестачу високоліквідних активів для покриття найбільш термінових зобов'язань та середньоліквідних активів для покриття короткострокових зобов'язань. Проведені розрахунки свідчать, що підприємство у 2020-2022 роках мало ознаки поточної неплатоспроможності (коефіцієнт покриття більше 1,5 у 2022 році; коефіцієнт забезпечення власними коштами більше 0,1 за досліджуваний період; фінансовим результатом діяльності є прибуток, і лише показник поточної платоспроможності має від'ємне значення).

5. Стан підприємства відповідає законодавчому визначенню боржника, який неспроможний виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами протягом трьох місяців після настання встановленого строку їх сплати. У 2020 р. поточна неплатоспроможність ХХХ пояснюється ще й значною сумою кредитів банку (135 тис. грн), погашення якої буде здійснене після трьох місяців з дати складання балансу. В даному випадку при відсутності в ХХХ довгострокових фінансових інвестицій від'ємне значення показника поточної платоспроможності, в деякій мірі, підтверджує результати розрахунків коефіцієнта абсолютної ліквідності та незабезпеченості найбільш термінових пасивів високоліквідними активами.

6. Результати побудови багатофакторних моделей прогнозування можливого настання банкрутства неоднозначні. Показники Лиссу та Таффлера вказують на гарний фінансовий стан ХХХ та низьку ймовірність його банкрутства, оскільки інтегровані показники перевищують критичні значення. Слід відзначити повну тотожність результатів, отриманих при розрахунку показників – коефіцієнта Бівера та української дискримінантної функції (відносно стійкий стан у 2020 році та загрози банкрутства у 2021 та 2022 роках). Всі інші моделі не дають однозначного результату. Згідно моделі Альтмана, 2021 рік є більш критичним з позиції банкрутства, інші моделі вказують на поступове погіршення фінансового стану впродовж трьох років.

Враховуючи проведені дослідження та з метою поліпшення фінансового

стану ХХХі запобіганню кризових явищ на підприємстві можуть бути використані наступні пропозиції:

- при виявленні стадії неплатоспроможності та прогнозуванні ймовірності банкрутства для точності та достовірності отримуваних результатів доцільно поєднувати різні методи діагностики банкрутства: коефіцієнт Бівера, визначення стадії неплатоспроможності (за допомогою коефіцієнта поточної платоспроможності, коефіцієнта покриття, коефіцієнта забезпечення власними коштами, фінансового результату), мультиплікативний дискримінантний аналіз, коефіцієнт відновлення (втрати) платоспроможності;

- з метою прогнозування ймовірності банкрутства підприємств доцільно використовувати такі моделі: Альтмана, Спрінгейта, тести на ймовірність банкрутства Лису та Таффлера, показник діагностики платоспроможності Конана і Гольдера, універсальну дискримінантну функцію, оскільки вони найбільше враховують специфіку українських підприємств;

- з метою збереження беззбиткової діяльності підприємства та попередження його банкрутства доцільно: впроваджувати систему внутрішнього контролю – контролінгу; раціонально поєднувати спеціалізацію з диверсифікацією виробництва; розширити підготовку спеціалістів в галузі антикризового управління;

- з метою повного забезпечення запасів джерелами їх формування, покращення коефіцієнта абсолютної та швидкої ліквідності, необхідно нарощувати власні оборотні кошти. Для своєчасного виявлення періодів із дефіцитом грошових коштів ХХХ необхідно щоквартально складати платіжний календар із розбивкою інформації за декадами.